

Bug Daniel

Sesil N. Rait

Bug Daniel

Yangruok

Paro ma ji ohero en ni Bug Daniel ne ondik gi Daniel owuon, kata ka ok kamano, e puonj mare, e higni mag 500 BC Mano en gima jogo ma ng'ado bura e kindegi ng'ado bura, kata kamano, ma ok oyie gi wach ma ne okor, nikech thoth nus mar ariyo mar bugno kod achiel kuom nus mokwongo nigi weche ma kamago. Omiyo, giwacho ni ne ondik kinde moro e nus mokwongo mar higni mag ariyo BC gi jandik moro ma ok ong'ere ma ne ondiko ni en ng'at moro miluongo ni Daniel, kendo ni thoth gik ma ne ochung'ne kaka gik ma ne otimore ne osebedo historia-- to ne ok ogeno ni ibiro somo ahinya mapiyo ahinya ma nyalo kelo pek kaka gik ma ne otimore. Kuom yo machalno, gipenjore adier mar kuonde moro amora ma nyalo bedo ni nitie pek mag siro wachno gi weche machon mag piny mong'ere, kendo giwacho ni gin mana weche ma ng'ato nyalo ng'eyo. Kata kamano, en adier ni, bende gitemo ketho nying' weche mang'eny ma ni e Muma mamoko kuom gik ma kamago kod ma chal gi mago.

Jandik notes gi oyie ni paro ma ne ji nigo chon osefwenyore ni en adier ahinya moloyo paro ma ne ji ma nigi kiawa nigo, kendo oyie ni en kamano. Kata kamano, jogo ma kwedo wachno timo tich moro nikech gichuno ni watim nonro kuom gik ma miyo wabedo gi yie moloyo yie gi yieno mana e yo ma ng'ato ok oyiego, kendo ng'eyo kuonde moro amora ma nyalo bedo ni nitie pek. Gigi mulo ahinya gap mag weche (ma en kido mar historia mar pinyni kaachiel gi historia mar Muma mabor ahinya), ma kata jayie kata ng'at ma nigi kiawa ok ni e nyalo mar chiwo nyaka sani. To kinde ka kinde joma nigi kiawa osebedo ka ng'ado bura kaka ketho paro machon ma ne ji nigo kuom joyie, mana mondo bang'e oyud weche mag piny mondo onyis adier mar wachno. Moko kuom wechego osebedo adier kuom wuoyo kuom Buk mar Daniel owuon. Seche nyaka sani osebedo maber ahinya. Kendo Daniel owuon Ruoth marwa onyis ni en e ma ne ondikogi kendo jaote (Mathayo 24:15) Omiyo ok onego wabed gi parruok mar yie ni en wach ma ne ondiki e kinde motelo, kendo ni en wach ma adier kendo ma ne onyiso gik mabiro timore, kata ka wanyalo pong'o gik moko duto ma ne odong' e kinde motelo kata winjo tiend gik moko duto ma ne ondiki chon. Kata kamano, kuonde makende ma nigi pek ma wanyalo bedo gi parruok kuomgi, thothne ibiro ng'eyo e wi ranyisi machuok mar bugno owuon kar nenogi kae.

Bukuno nigi sula 12, kendo sula mokuongo en chakruok mar bugno duto. Sura auchiel mokwongo gin mag weche machon ma tudore gi Daniel kod osiepe adek ma ne oter e tuech e piny Babilon kowuok e piny Juda, kendo ondikgi e yo mar ng'at mar adek. Sura auchiel mogik, ma ne ondik ahinya gi ng'at mokwongo, ndiko lek mopogore opogore mag Daniel (kendo seche moko puonjgi) ma ne ochung'ne (1) pinje mopogore opogore kod pinyruoth ma ne mulo historia mar Israel, kendo kamano bende (2) pinyruoth ma Nyasaye ne dhi keto ma ne dhi chung' nyaka chieng', to mamoko ne dhi kethore. Gik auchiel mokwongo gin gik ma dwarore ahinya e miyo gik auchiel ma bang'e obed ma ng'ato nyalo winjo maber. Kata kamano, nikech gik moko, ma ok oler e tem, ma ok owinjore chuth gi pogruok moro amora mar loso gik moko, kendo ma pok omiye ler ma oromo chuth, Sura mar 2:4b nyaka Sura mar 7 ondik e dho Aram (kata, dho Siria

kata dho Kalda), dhok ma ne giwuokgo, dhok ma ne giwuokgo, kendo dhok ma ne giwuokgo. Buku mar Ezra, ma ne ondiki ne jogo ma ne otwe e piny Yuda, bende ondik kamano -- Sura 4:8 nyaka 6:18 kod 7:12-26, e dho Aram. vii., duto ondik e dho Kaldea;

Kuom gino momiyoyo ondik Bug Daniel, Buk mar Ellicott ma ne ondiko ewi Muma Duto nenore ni owinjore ahinya mondo owach e achiel kuom gik ma luwogi: "E yo mokwongo, en gima duong' mondo ochop dhi nyime mar fwenyruok. E kinde mar ng'anjo, Ja-Israel ne nigi e nyime Chik, Jonabi, kod Muma Maler kaka ne ginyalo. romo mondo opuonje dwaro mar Nyasaye, adier mar duogo kowuok e tuech, kod biro mar Mesia. Kata kamano, kaka osewach malo kanyo [to ok oketi e ndiko maeni], ne nyalo bedo ni ne ipare ni ndalo mag Mesia ne dhi nenore mapiyo bang' duoko kowuok e tuech. Odiechienge madongogo ok nyal chopo nyaka chop kinde moro okalo ma mudho ahinya moloyo kinde moro amora ma pok ong'ere. geno ni kinde ma ne dhi kawo mar kum ne ok bi bedo maduong' moloyo kaka ng'uono mar Nyasaye ne dhi miyo jotichne nyalo ting'o." Kendo bang' wuoyo kuom gik moko ariyo mamoko, ogolo wachno e yo machuok gi wach achiel, kaka luwogi: "Omiyo inyalo wacho ni gino ma Buk mar Daniel dwaro en (1) chiwo ng'injo ma olal e ng'injo mar dhi nyime mar fwenyruok [kaka ne oloso e wach ma osewuoye malo]; oganda ma nigi nyasaye mang'eny [Jo-Babilon] teko ma nyaka chieng' mar Nyasaye Achiel mar adier" -- omiyo, nyiso "kido mar misionari," kaka Ellicott ne osenyiso chon.

E yo moro, Daniel ne en e Singruok Machon gima Fwenyo en e Singruok Manyien. Kuom adier, moko kuom ranyisi mag wach mar ariyo owuok kuom wach mokwongo. Kendo, kata obedo ni sula maduong' mar bug Fwenyo en mar apokalips, sula mar Daniel bende en mar apokalips. Kuom adier, nenore ni ne oketo ranyisi mar ng'anjo ma ne ok ondiki gi roho e kinde ma ne nitie pek chakre e higni mag ariyo kapok Kristo obiro nyaka e higni mag ariyo kapok Kristo obiro bang'e.

Koro ibiro chiw mana puonj machuok kata puonj machuok mar sula ka sula, mak mana ka weche malero nyalo nenore ni dwarore mondo weche obed maler, kata winjo tiendgi maber, kata keto ler makende.

Sura mar 1

Nebukadnezar

Sura mar 1: E higa mar adek mar loch mar Joyakim ruoth mar Juda (607 kapok Kristo obiro), Nebukadnesar ruoth mar Babilon nobiro Yerusalem kendo orumo taonno. E kind jogo ma ne omak (606 kapok Kristo obiro) ne nitie Daniel kod osiepe adek ma ne gin "koth ruoth kod jotelo," ma ne omi puonj makende mar tiyo e od ruoth kod sirkal mar Nebukadnesar, kendo ne giyudo ng'uono maduong' kuom ruoth kata obedo ni ne gin thuolo kendo ne gin jo adier ne Nyasaye. Daniel ne odhi nyime "nyaka higa mokwongo mar ruoth Sairus" (higni 536 kapok Kristo obiro, bang' ka pinyruoth mar Babilon osepodho e lwet Jo-Mia kod Jo-Persia e higa mar 538 kapok Kristo obiro). Kuom adier, kata owuoyo kuom neno ma Daniel ne oneno e "higni mar adek mar

Sairo ruoth mar Persia” (10:1), ma nyiso ni pod ne ngima e higa mar 534 kata 533 kapok Kristo obiro to ok nyis ga ni pod ne en achiel kuom sirkal e kindeno. Ne osedhi nyime e kinde loch mag ruodhi mag Babilon ma ne gin Nebukadnesar (605-562 kapok Kristo obiro), Jachien-Merodak (562-560 kapok Kristo obiro), Negriglisar (560-? kapok Kristo obiro), kod Belsasar (wuod Nabonidus) ma ne onego e higa mar Kristo; bang’e kokalo kuom loch mar Dario ma Ja-Midia (538-536 kapok Kristo obiro) kendo nyaka e loch mar Sairus ma Ja-Persia e wi Babilon (536-530 kapok Kristo obiro) -- higni mokalo 70. (Mondo ing’e weche ma bang’e, ne 5:31; 6:28.)

Nebukadnezar ne en wuod Nabopolasar, ruoth mokuongo mar Loch mar Jo Kaldea (625-605 BC), kendo ne otiyo kaka jatelo mar jolweny mag wuon gi e higni mogik mag ngima mar wuon gi. Bende, ne okendo nyar Kiaksares, ruoth mar Jo-Media, ma wuon-gi ne otimo winjruok ma ne en gima duong’ ahinya e weche siasa. Evil-Merodak, ma wasewuoyo kuome malo kaka ng’at ma ne dhi kawo kar ng’atno, ne en wuode. Belsasar, ma bende owach malo kanyo kaka jatelo mogik ma ne biro kawo kar ng’atno, ne ok en wuode, kata obedo ni ne iluongo ni wuon Belsasar (5:2, 11, 18). Mano nyalo bedo ni ne otimore mana e yo ma ne en jatelo ma ne nigi huma ahinya ma ne otelone, to ok en kwere machon. Kata kamano, nenore ni wuon-gi, Nabonidus, ne okendo nyar Nebukadnesar, to bang’ ka Nabonidus osebedo ruoth kendo Belsasar ne osebedo ng’at maduong’. Omiyo, ne dhi bedo wuod Nebukadnesar, kendo e yo ma kamano, nyalo bedo ni ne iluongo Nebukadnesar ni wuon mare.

Nying Belsasar ma osewuoye malo ok onego okaw gi Beltesasar, ma en nying ma Jo-Kaldea ne omiye Daniel. Jo-Yahudi adek ma ne gin osiepe Daniel -- Hananya, Misael, kod Azaria -- bende ne omi nyinge ni Sadrak, Mesak, kod Abed-nego.

Sura mar 2: E higa mar ariyo mar loch mar Nebukadnesar, ne oneno lek ma ne omiye luoro ma ne ok nyal paro, kendo Daniel nofwenyo lekno kod tiende kaka ne oyudo e lek ma ne oneno otieno. Ne en tipo maduong’, ma ne nigi wich mar mula, kor, kod lwete mag fedha, ich, kod ng’ute ne gin mag mula, tiende ne gin mag chuma, kendo tiendene ne gin chuma, to moko ne gin lowo; kendo kidi moro ne owuok e got ma onge lwedo, ma ne ogoyo tiende kendo ne oketho fuoni duto ma ne odoko kaka lum kendo yamo ne okawogi, kendo kidino nobedo got maduong’ ma ne opong’o piny duto. Chikno ne ochung’ ne pinyruodhe kata pinyruodhe ang’wen ma ne luwore mag piny mangima -- pinyruoth mag Babilon (ma Nebukadnesar en jatendgi), pinyruoth mag Media-Persia, pinyruoth mag Grik, kod pinyruoth mag Rumi -- pinyruoth ka pinyruoth ma ne luwo bang’e oseloyo pinyruoth ma ne otelone kendo nomiyo obedo achiel kuomgi. Kendo kidino ne nyiso pinyruoth ma Nyasaye mar polo ne dhi keto kendo ma ne ok bi kethore kata matin to ne dhi kethore kendo chamo pinyruoth mamoko duto ma ne onyis -- kuom timo kamano nyaka pinyruoth mogik.

Sura mar 3: Ruoth Nebukadnesar noloso tipo maduong’ mar mula, nokete e puoth Dura e piny Babilon, noluongo jotelo duto mag pinyruodhe mondo obed kanyo e chiwo tipono, kendo nochiko ji duto ma ne nitie mondo gipodho piny ka giwinjo dwol mar thum kendo gilam tipo mar mula ma nigi yier maduong’ie molooyo. Osiepe adek mag Daniel ne ok oyie luwo wachno kendo ne gibologi e mach ma ne owang’ nyadi abiriyo molooyo kaka pile, to malaika ne oriwre kodgi kendo ne oresgi ma onge gima ne otimnegi, ma nomiyo giyudo rang’iny mar loch e

pinyruoth kendo Nebukadnesar ne oketo chik ma ne dhi kwedo ng'ato ang'ata ma ne nyalo wacho wach moro amora ma dhi ataro gi Nyasayegi. (Daniel owuon ok oyange e wachni. Nyalo bedo ni tije ne dwaro ni obed kama chielo kar bedo e nyasi ma kamano.) Ok oyange tarik ma ne ondikie gik ma osewach malo kanyo.

Sura mar 4: Nebukadnesar ne oneno lek machielo ma ne omiye paro ma ne onge ng'at ma ne nyalo loso tiende mak mana Daniel. Ne en mar yien maduong' ma ne omi chik ni mondo otur piny kendo okethi mak mana ng'injone kod ng'injone, e kind lum mayom kod le mag puodho, kendo otur gi yamo mar polo kuom higni abiriyo. Yadhno ne ochung' ne ruoth owuon, ma ne dhi bedo ng'at ma onge ng'eyo kendo ma ne dhi riembo dhano, kar dak mare ne dhi bedo gi le mag puodho, kama ne dhi chamo lum kaka dhiang' kendo ng'ich gi ng'ich mar polo, kuom higni abiriyo, nyaka ong'e ni "Jachien Maduong' Mogik locho e pinyruodh dhano, kendo miyo ng'ato ang'ata ma odwaro." Chik ma ne ogol mar weyo ng'injo kod ng'injo mag yienno ne nyiso ni pinyruothno ne dhi bedo gadier ne Nebukadnesar "bang'e ibiro ng'eyo ni polo ema locho."

Gik ma wasewuoyoe malo bende ok ondiki tarik, to bang' higa achiel, ne ochako timore. Ka Nebukadnesar wuotho e od ruoth ma Babilon, nowacho niya: "Be ok en Babilon maduong' ma asegero mondo obed kar dak mar ruoth, kuom teko mar tekona kod duong' mar duong'na?" Ka wachno pod ni e dhoge, dwol moro nowuok e polo kama: "O ruoth Nebukadnesar, owachni ni: Loch osewuok kuomi, kendo ibiro riembo dhano, kendo kar dak mari biro bedo gi le mag puodho, ibiro ng'ado cham kaka ng'ombe; nyaka ing'e ni Jachien Maduong' Mogik locho e pinyruodh dhano, kendo omiyo pinyruodhno ng'at ma odwaro." E saa achielno, ne ogoye oko kuom dhano. Yier wiye ne dongo kaka yier mag winyo, kendo lakne ne chalo gi lak winyo.

E giko mar kinde ma ne oket, ng'eyo mare noduogo kendo noyie kendo omiyo Nyasaye ma ni polo duong' -- kuom gik mamoko nowacho ni "tije duto gin adier, kendo yore mage gin makare; kendo jogo ma wuotho gi nyadhi onyalo dwokogi piny" (v. 37). Bende pinyruodhe ne odwokore kaka ne en chon, "kendo ne omedne" duong' maduong' ahinya (v. 36). Ka itimo duto, ne otelo kuom higni 43 (605-562 kapok Kristo obiro).

Sura mar 5: Belshasar, wuod Nebukadnesar kendo ruoth mogik mar Babilon ma Ja-Kaldea, notimo nyasi maduong' ne ruodhe gana gi gana -- ma wang'eyo kuom weche mamoko ni ne otimore e higa mar 538 kapok Kristo obiro, Ne ogolo chik ni wuon-gi ma ne oting'o divai ma ne oting'o "dhahabu kod" okawe e hekalu ma ne ni Yerusalem mondo okel; kendo en kaachiel gi ruodhe mage, mon mage, kod mon mage ma ng'eny, ne gimadho kuomgi ka gipako "nyasaye mag mula, kod fedha, mula, chuma, yien, kod kidi" -- ma en tim ma ne nenore maler ni ne otim gi gombo mar ng'anjo kendo kwedo Nyasaye ma ni polo kod Jo-Yahudi. "E saa maromre, lith lwet ng'ato nowuok oko, kendo nondiko e wi plasta mar ohinga mar od ruoth e nyim ng'injo mar taya." Ruoth nene oneno lwet ma ne ondiko, kata obedo ni ne ok onyal somo gima ne ondik, kendo ne oluor ahinya ma ne omiyo "tuonde mag ng'ute ne olor, kendo ng'ute ne ogoyo ng'ato ka ng'ato." Ka owuoyo gi jorieko mag Babilon, nosingo ng'ato ang'ata ma ne dhi somo kendo loko ndiko ma ne ondiki gi lwedo ni ibiro keto "jalo mar adek e pinyruoth" -- wuon mare, Nabonidus, ne en jatelo mokwongo kata obedo ni ne oweyo tich higni moko mokalo, to en owuon ne en jatelo mar ariyo kaka jatelo ma ne ochung'ne pinyruoth. To ka onge ng'at ma ne

nyalo somo kata ng'eyo tiend ndikono kendo ok mana ruoth kende ma ne owinjo marach ahinya, to ruodhe bende ne owinjo marach, ruoth ma nyako (ma nyalo bedo ni min Belsasar ma ne en min Belsasar), bang' winjo wachno, nobiro e ot ma ne itimoe nyasi kendo nonyiso ruoth ni kik obed gi parruok kendo, to mondo oter Nebusar mondo odhi onyis Daniel. koro ne dhi "nyiso tiende" mar Belsazar. Ka ne okel Daniel, ne oloko lekno e yo marach ni, "Nyasaye osekwano pinyruodhi, kendo osetieko; osepimi e pesa, kendo oseyudo ni onge; pinyruodhi osepogore, kendo omiye Jo-Midia kod Jo-Persia," ng'ute, kendo lando ni onego obed jatelo mar adek e pinyruoth. Kata kamano, otienono ne en otieno ma ne okethore ahinya. Nikech e iye ne onege Belsasar, kendo "Dario ma Ja-Media ne oyudo loch" (ayat 30-31).

Ng'eyo ni "Dario Ja-Media" en ng'at ma okelo pek ne jondiko kod jondiko mag weche machon. Dario ne en nying' ma ne ong'ere ahinya e dho Persia. To e ranyisi maeni, iluongo ni "Ja-Media" mana kaka mondo opogore gi jotelo mamoko gi nying Dario. Oyudore kendo e 11:1, kendo e 9:1, kama iluongoe ni "Dario wuod Ahasuerus, ma ne en dhoot mar Jo-Midia, ma ne oket ruoth kuom Jo-Kaldea." Kendo buk mar Tobit ma ok ondiki e buge machon, wuoyo kuom "Ahasuerus ruoth ma Media," ma ne nigi ng'eyo e ketho mar Ninive (14:15). Kata kamano, ipare ni ok en Asuweros ma ondik e bug Esta, ma ne otelo e piny Persia kod Media (1:1-3), kendo ipare ni ne en ruoth mar Persia ma ne en Xerxes mokwongo ma ne odak e kinde machon (486-465 kapok Kristo obiro). Ng'at ma bang'e ne en wuod Dario Mokwongo, Jaduong' (522-486 kapok Kristo obiro), ma iwuoyoe e Esra 4:5; 5:6-7; 6:1; Hagai 1:1; Zakaria 1:1, kod mar Atosa, nyar Sairus mar ariyo, Jaduong' (higa 559-530 kapok Kristo obiro), ma iwuoyo kuome e 2 Kironika 36:22-23; Esra 1:1-4, 7-8; 5:13-17; 6:3; Isaya 44:28; 45:1; Daniel 1:21; 6:28; 10:1 -- gin ariyogi duto ne gin ruodhi mag piny Persia. Kuom kinde bang' riwruok mar Jo-Midia kod Jo-Persia, Jo-Midia e ma ne nigi teko moloyo, kendo nyinggi ne iluongo mokuongo, to e kinde Sairus Maduong', Jo-Persia ne obedo gi teko kendo nyinggi ne iluongo mokuongo, kaka ondik e bug Esta.

Kaka wan mana gi weche matindo tindo e ndiko kod historia mar piny, kendo ok oromo e weche moko mondo waketgi kanyachiel e yo ma oromowa, paro ma dhano ng'ado osebedo ka opong' kendo ma opogore opogore. Paro ma ji mang'eny oyiego en ni Dario Ja-Media kod Kuro Maduong' ne gin achiel, kendo seche moko ne iluongogi gi nying achiel to seche moko ne iluongogi gi nying machielo. Ochung' ahinya kuom adier ni Mandane, nyar Astyages, ruoth mar Jo-Midia (585-550 kapok Kristo obiro), ne okendo Cambyses I, ruoth mar Jo-Persia (higa 600-559 kapok Kristo obiro), kendo ni Sairus mar ariyo, ruoth mar Jo-Persia (559-530 kapok Kristo obiro), ne en wuowigi ma ne en Ja-Media, ma ne en nus Persia. Omiyo, igeno ni mano nyiso ni ka ne iluongo ni Dario, ne okete bende kaka Ja-Midia mondo opogore gi ruodhi mamoko mag piny Persia ma ne iluongo ni Dario to ne ok gin jo-Midia kaka ne gin jo-Persia. Paro ma kamano bende okawo ni Ahasuero ma yudore e Daniel 9:1, wuon Dario, en nying machielo mar Astyages, wuon Sairus Maduong' ma Ja-Midia, ma nenore ni en adier. Kuom adier, wechego duto nenore ni gin gik ma nyalo yie, mak mana wach achiel: ok oketo pach kuom pogruok ma Daniel noketo e kind loch mar Dario (Ja-Midia) kod loch mar Kuro Ja-Persia (6:28), ka loch mokwongo neno ni ne otelo ne loch mar ariyo.

Jomoko nyalo dwaro weyo weche ma Daniel nondiko ni ok gin adier, kendo ni ne onge Dario ma Ja-Media moro amora -- nikech onge ng'ato ma owuoyo kuom nyingno e historia mar piny.

Kata kamano, rang'iny mar Daniel ne en kaka ne onego ong'e maber moloyo kaka jogo ma ne kwedogi nyalo ng'eyo e kindegi ka en mana gi weche matindo tindo ma osebiro piny kuomwa mondo wabed kanyachiel. Kendo nitie gimachielo ma nyalo timore ma owinjore ahinya ng'iyoy.

Mokuongo, jondiko machon mag Xenophon, Herodotus, kod Berosus, iwacho ni nowuoyo kuom lwar mar Babilon kama: "Kuro noloko aora Yufrate mondo odonj e yo manyien, kendo, ka otelo gi jolweny ariyo ma ne odhi e pinyno, ne giwuotho kokalo kuom otanda ma otuo ma ne gidhi e boma, ka Jo-Babilon ne ng'iyoy gik ma ne gidhi timo e nyasi moro." Mar ariyo, iwacho ni weche ma ne oyudre e kinde machuok mogik nyiso ni jolweny mag Jo-Persia ma ne ni Gobryas ne okawo Babilon ma onge lweny, ni ne onego wuod ruoth (ma ne en Belshasar, kendo ma ne en jatend ruoth kanyakla), kendo ni Kurus ne odonjo bang'e. Mar adek, ji mang'eny paro ni Dario ne en Gobryas, ma ne ondiki nyinge e oboke mag Babilon ni en ng'at ma ne oloyo piny Babilon; nikech Josefus wacho ni Dario no ne en wuod Astiaje (ma ne en Ja-Midia), kendo ne en gi nying machielo e kind Jo-Grik (Machon, X, 11:4). Bende e tudruok ma kamano oluonge ni anyuola mar Sairus, ma ne en adier ka ne en wuod Astias, nikech Sairus ne en wuod Astias, kaka ondik e paragraf ma malo e wi teko ma ne jandik-zaburi machon miluongo ni Herodotus nigo. Omiyo, Dario nyalo bedo ni ne en wuon Sairus kendo achiel kuom jotend lweny ma ne ni e lweny kendo kaka kamano, ne otelo ne Sairus jolweny ma ne oloyo piny Babilon -- bende ne oyudo loch kendo otelo ne Sairus ka Sairus ne opong' gi lwenje mag nyandwat kod ma podho chieng'.

Kata obedo ni ok en gima ng'ato nyalo paro, gik ma osewach malo ok gin mana gik ma nyalo timore, to bende gin gik ma ng'ato nyalo yiego ahinya, kendo nyalo kata bedo ni en ema omiyo owuoyo kuom higni mag Dario ma, kaka ipare, ne gin madongo moloyo mag Sairus. Kuom yore duto ma oseket, en ler mayot moloyo ma jandikni ong'eyo ma lero mathoth moloyo, ka en adier. Omiyo, ochiw kaka paro ma nyalo bedo ni en adier nyaka chop kendo mak mana ka ng'at ma ondiko wehegi onyiso ni ok en adier.

Sura mar 6: Dario ne mor mar keto pinyruoth (mar Jo-Mia kod Jo-Persia, ma sani oriwo Babilon). 120 "jotelo" (kata jotend migao), kendo e wigi ne gin jotend piny adek, ma Daniel ne en achiel kuomgi. Daniel ne obedo "ng'at ma nigi huma moloyo jotend pinyno kod jotend pinyno, . . . kendo ruoth ne oparo ni obiro keto loch e wi pinyruoth duto." Mano ne omiyo gibedo gi ich wang' kendo ne giwuondore kode, kendo ne giwuondo ruoth mondo obolare e bur mar sibuor. To ne orite gi Nyasaye, kendo bang'e ruoth nobolo jogo ma ne odonjnego kod joodgi e bur mar sibuor, kama ne giyudoe masira ma ne gidwaro ni Daniel. Ka Dario dhi nyime, nondiko chik ne oganda duto mag pinyruodhe ni "e pinyruodhe duto, ji ng'ur kendo oluor e nyim Nyasaye mar Daniel." Kendo "Daniel ne otimo maber e kinde loch mar Dario, kendo e kinde loch mar Sairus ma Ja-Persia."

Sura mar 2

BELSAZAR

Sura mar 7: E higa mokwongo mar loch mar Belsasar, ma ne en jatend piny Babilon (nyalo bedo ni higa mar 556-55 kapok Kristo obiro), Daniel ne oneno lek makende kod gik ma ne oneno ma ne ondiko. Ne gin mag pinyruodhe ang'wen ma ne Nebukadnesar oloso (Sura mar

2) -- ma gin pinyruodhe mag Babilon, pinymedi gi Jo-Persia, pinyruodhe mag Jo-Grik, kod pinyruodhe mag Rumi. E lek mar Daniel, ne gichung'negi kaka le madongo ang'wen --sibuorgi tiende winyo; bear; ng'ombe ma ne nigi tiende ang'wen mag winyo; kendo mar ang'wen ma ok ondiki nyinge to olere ni en "ng'at ma kelo luoro kendo ma nigi teko, kendo ma nigi teko ahinya, ma nigi lak madongo mag chuma; . . . kendo ne en gi tung' apar." Bende, oler ni ne giwuok "kowuok e nam" (ayat 3) -- nenore ni "nam maduong'," kata nam maduong' (ayat 2).

Daniel nene oneno nyaka ne oketi kombe mag loch (kata, obolo piny [KJV]) "kendo ng'at machon nobet piny," ma "kombene ne gin mach ma wang'o, kendo tiendene ne gin mach ma wang'o" -- kaka gari mar mach -- "kendo aora mar mach ne owuok kendo owuok e nyime." Ne otiyone gi "ji gana gi gana," kendo e nyime ne ochung' "ji gana gi gana apar gi gana gi gana apar". "Ne oket bura, kendo ne oyawo buge." Daniel ne odhi nyime neno " nyaka ne onego le [ma ne nenore ni en mar ang'wen], kendo ne okethi ringre, kendo ne omiye mondo owang' gi mach." Loch mar le mamoko "ne okawe: kata kamano ngimagi ne omedore kuom kinde moro." (Manyiso ni, pinyruoth ka pinyruoth kuom pinyruoth adek mokwongo ma ne luwore ne okawe gi pinyruoth ma ne oluwo bang'e kendo ne gidhi nyime bedo achiel kuom pinyruoth ma kamago, kata mana e pinyruodh Rumi.)

E fweny mare mag otieno, Daniel bende nene oneno ng'at machalo gi wuod dhano ka biro gi boche mag polo, ka otere e nyim jodongo machon, kendo omiye "loch, kod duong', kod pinyruoth, mondo oganda duto, pinje duto, kod dhok duto otimne: loch mare en loch ma ok bi rumo, ma ok bi rumo. okethi." Mano winjore gi pinyruoth ma ne dhi keto gi Nyasaye mar polo kendo ma ne ochung'ne e lek mar Nebukadnesar gi kidi ma ne ogol e got ma onge lwedo, ma ne ogoyo kendo oketho tipo ma ne ochung' ne pinyruoth ang'wen ma ne owach malo kanyo, kendo ne odoko got maduong' ma ne opong'o piny mangima nyaka chieng'.

E achiel kuom fwenyruok ma Daniel ne oneno, "ng'ado bura ne oket" (ayat 10), to e fwenyruok machielo ., ne owachi ni "ng'ado bura biro ng'ado" (ayat 26); to weche ma ni e bugno nyiso ni bura mogik ma ne dhi timore e giko mar piny ne ok ochan. E yore ariyogo duto, nenore ni ne en bura ma ne onego ogol ne le mar ang'wen, mondo "ogol lochne, mondo otieko kendo okethre nyaka giko" kendo mondo omi "loch kod loch, kod duong' mar pinyruoth ma ni e bwo polo duto . . . pinyruoth, kendo loch duto biro tiyone kendo winjo wachne." (Sar 26-27).

(Kaluwore gi buk mar Nabonidus, ne "oketo jolweny kod loch" mag Babilon e lwet Belshasar madirom higa mar 556 kapok Kristo obiro, ka en owuon ne otimo kampen e piny Arabia ma diere -- kama ne bende odak kuom higni mang'eny kendo ne ok odak e piny Babilon owuon.

Sura mar 8: E higa mar adek mar loch mar Belsasar (chiegni higa mar 554-53 kapok Kristo obiro), Daniel ne oneno neno machielo -- mar nyarombo ma nyako kod nyarombo ma nyako -- ma ne oler gi Gabriel. Nyarombo ma ne ochung' ne pinyruodh Jo-Mia kod Jo-Persia ne nigi tung' ariyo, achiel ne ochung' ne Jo-Mia, to machielo ma ne ochung' mogik kendo ma ne ni malo moloyo, ne ochung' ne Jo-Persia. Kendo diel ma wuoyi ma ne ochung' ne pinyruodh Jo-Grik, ne ng'anjo gi nyarombono gi mirima ma ok nyal loye, ne oketho tung'e ariyo, ne obolo piny, kendo

ne odhi ng'anjo e wiye. Eka ng'atno, ma ne nenore ni ne nigi tung' achiel kende mar chako -- tung' maduong' (e kind wang'e) -- nomedo duong' ahinya; kendo ka ne en gi teko, tung' maduong'no ne otur kendo tung' ang'wen mamoko ma ne ong'ere nowuok e kar tung'no, ka gidhi e yamo ang'wen mag polo. Tung' maduong' (ruoth mokwongo mar pinyruodh Grik [v. 21] nenore maler ni ne en Aleksander Maduong', ma ne oloyo piny Media gi Persia. Kendo tung' ang'wengo ne ochung' ne pinyruodhe ang'wen ma lochne ne dhi pogore e kind jolweny mage ang'wen bang' thone (323 kapok Kristo obiro) -- Antipater, 319 K.N.K.);

Okang' ma diere mar sula (ayat 9-14) ochung' ne tung' matin ma ne owuok e achiel kuom migepe mag pinyruodh Aleksanda, ma ne omedore bedo maduong' ahinya e yore duto, moriwo nyaka "piny ma nigi duong'" (Palestina), ma iluongo ni kamano kendo e 11:16. 20:6,15). Ma ong'ere, tung'no ne en Antiokus Epifanes, ruoth mar Siria (175-163 K.N.Y.), kendo ma ne en wuode ma wuoyi ma ne en wuode ma wuoyi mar Seleukos I, ma iwuoyo kuome e paragraf ma malo ni mana kaka Seleukos). Antiokusno notemo keto piny Juda obed piny Jo-Grik kendo tieko din ma Jo-Yahudi. Omiyo, ndiko mar ndiko wacho ni tung'no ne omedore kata kuom "jatend jolweny" (ma nenore ni en Nyasaye), kendo "ne okawo kuome chiwo ma wang'o kinde ka kinde, kendo kar lamo mare maler ne obolo piny." Kendo jalweny [Heb. ji mag jomaler] ne omiye [tung'] kaachiel gi chiwo ma wang'o kinde ka kinde kuom ketho chik [nikech moko kuom Jo-Yahudi ma ne oweyo yie bang' duogo kowuok e tuech mar Babilon (neni Makabe 1:11-15)] kendo ne obolo adier piny, kendo ne otimo kamano." kendo odhiambo mia adek kod odhiambo mia adek" (kata 2300 kata ndalo 1150, matin moloyo higni abiriyo kata 3 1/2 -- nyalo bedo ni nyaka e kinde ma Juda Makabeo ma ne ohero pinye nonyalo kawo kendo kar lamo (hekalu), kendo loso kar lamo ma romo higni 1150.

RIEK: Paro ma bang'e nenore ni ohero gi wach ma yudore e Buk mar 1 Makabe, ma ondikgo kwan mar kinde kaluwore gi pinyruoth mar Jo-Grik -- ma en, kowuok e chenro mare kendo bang' tho mar Aleksanda Maduong' kod chakruok mar loch mar Seleucus, gi Seleucus I (312 kapok Kristo obiro). Owacho ni Antiokus Epifane nobedo ruoth e higa mar 137 mar pinyruodh Jo-Grik (Sura 1:10), kata higa mar 175 kapok Kristo obiro; ni ne odonjo e Yerusalem kendo .okwalo mwan dukar lamo maler e higa mar 143 (1:20-28), kata higa mar 169 kapok Kristo obiro; ni ne odonjo kendo e higa mar 145 (167 kapok Kristo obiro), e kindeni ne oketho kama maler kendo ne oketho chiwo misango mag wang'o, kod mamoko, kinde moko kapok dwe mar Kislev ochopo, ka e odiechieng' mar 15 ne oger misango ma lich mar joma ok oyie Nyasaye ewi misango mar Jo-Yahudi kendo e odiechieng' mar 25 ne ogolo misango e wiye. (1:29-64); kendo ni nyaka chieng' mar 25 dwe mar Kislew e higa mar 148 (164 kapok Kristo obiro), Yuda Makabeo kod owetene ne nyalo donjo e Yerusalem, loso kar lamo maler, loso kendo, kendo duoko lamo mar Jo-Yahudi ma ne owinjore gi chik (4:36-61) -- gima ne otimore bang' higni mokalo adek bang' ka kar lamo ne okethore mokwongo.

Sura mar 9: E higa mokwongo mar Dario wuod Ahasuwero, ma ne en mar koth Jo-Midia (neni 5:31), ma ne dhi chakore e higa mar 538 kapok Kristo obiro, bang' higni 68 bang' ka Daniel kod jomoko oseter Babilon, ne ong'eyo kuom "buge" (ma nenore ni 2 Jo-Midia;12:26; 29:10) ni ng'anjono ne dhi bedo kuom higni 70, kata kuom higni ariyo kende ka onego ikwan kuom ng'anjo mar Daniel owuon ma, kaka ndiko nyiso, ne ok en mar kwan maduong' to ne en mana

mar rowere “ma gin koth ruoth kod jotelo” (1:3-4) -- ok owach kata e ndiko mar Ruoth kata e ndiko margi mar Ruoth.

Oboke mar Yeremia somo kama: “Magi gin oganda ma Nebukadnesar notero e tuech: e higa mar abiriyo [957 kapok Kristo obiro], ne otero Jo-Yahudi gana gi gana adek gi piero ariyo gi adek; higa mar piero ariyo mar Nebukadnesar [581 kapok Kristo obiro] Nebuzaradan jatend jorit ne otero Jo-Yahudi mia abiro gi piero ang’wen gi abich, ji duto ne gin gana gi gana ang’wen gi mia auchiel” (Yeremia 52:28-30).

E bug 2 Ruoth, weche ma ondikgo chalo kamano to nitie gik mopogore opogore ma dwarore ni wang’e. E kar higa mar abiriyo mar loch mar Nebukadnesar kaka ondik e bug Yeremia, 2 Ruoth niggi higa mar aboro (24:12). Achiel nyalo kwano chakre e chakruok mar wuodhe, to machielo nyalo kwano chakre giko mare. Bende, kar Yeremia 3,023 ma ne omak, 2 Ruoth chiwo “ji gana gi gana apar” (24:14-16) -- wach mar Yeremia “nyalo bedo ni oriwo mana weche madongo moloyo.” Kendo, kar higa mar apar gi aboro mar loch mar Nebukadnesar kaka e Yeremia, 2 Ruoth niggi higa mar apar gi aboro (25:8-12) -- ka ler ma kamano tiyo. Kendo ng’anjo ma Yeremia noketo e higa mar piero ariyo gi adek mar Nebukadnesar, 2 Ruoth ok ondiki kinde kendo ok onyis gi kwan mar ji 745 ma Yeremia wacho ni ne omak gi Nebukadnesar. Bende, kuom kwan ma ne omedore ma ne Nebukadnesar otero ne Nebukadnesar ma ne ni Ribla, ma ne en ofis maduong’ ma ne ni e piny Siria ma yo podho chieng’, ma ne onegogi kuno, buk mar 2 Ruoth ondiko 72 (25:18-21), to Yeremia ndiko 74 (52:24-27).

Ka Daniel ne ong’eyo ni kinde mar ng’anjo mar Jo-Yahudi kod mar “ketho mag Yerusalem” ne dhi rumo, noketo wang’e “e nyim Ruoth Nyasaye, mondo onyis Ruoth Nyasaye, mondo onyisgi kuom lamo kod kwayo, kokalo kuom kech kod lewni mag ng’ut kod buru,” ka onyiso richo mag ogandane ma ne omiyo gibedo e tuech, ka okwayo Nyasaye mondo olokre kendo okwaye. omiyo wang’e oriye e wi kar lamo mare ma ne odong’ ma onge ng’ato e kindeno (ayat 3-19).

Kendo ka pod owuoyo e lamo, Gabriel, ma Daniel ne oneno chon e fwenyruok (8:16), nobiro mondo opuonje ni higni piero abiro ma ne dhi rumo e kindeno .ne ok otieko gik moko duto ma ne otimore ma ne oket chik ne ogandane. To kar mano, juma piero abiro (ma ji mang’eny oyie ni tiende en juma piero abiro mag higni kata higni 490) ne pod oket chik kuom Israel kod taon maler, (1) mondo otim richo, kendo (2) mondo otim ng’uono kuom richo, (3) mondo okel tim makare ma nyaka chieng’, (4) mondo oket ranyisi kuom Mo. (ma nenore ni en Masia). Chakre kinde ma chik mar dwoko kendo gero Yerusalem nowuok nyaka Jalno ma Owier, Jalo (ma nenore ni en Kristo), ne dhi bedo gi juma abiriyo kod juma 62 (duto juma 69, kata higni 483) -- kendo taonno ne dhi gero kendo, kata obedo ni ne dhi bedo e kinde ma ne oting’o masira kendo ma ne ochung’ne higni mathoth mag Emira, Nehemia). Kendo bang’ juma 69, e kind juma mogik (kata higni abiriyo), Jalno ma ne owier ne dhi ng’ad oko, kendo ne dhi miyo chiwo kod chiwo orum (ok bidwar bang’ chiwo ngimane owuon kaka chiwo). E jumano ma ne ibiro ng’adne, Jawier ne dhi timo singruok motegno gi ji mang’eny -- ma nyalo bedo ni ne owuoyo kuom singruok manyien kokalo kuom rembe owuon, ma ne dhi chiw ne oganda Jo-Yahudi kuom higni madirom 3 1/2 kapok mapiyo bang’e ne olando ne piny ma Jo-Yahudi bende. Kendo bang’ gigo

duto, oganda mar ruoth (nyalo bedo ni Jo-Rumi e bwo Tito kaka ruoth, ma bang'e ne dhi bedo ruoth mar piny Rumi) ne dhi biro kendo ketho taonno (Yerusalemu), e wi wing' mar gik ma ok rwakre ma ne miyo obedo ma onge ng'ato, nyaka giko ma ne oketne -- nyalo bedo ni ne ochung'ne ketho mar Yerusalem e higa mar Kristo. gi wach ma ne owacho kuom ketho mar Yerusalem, ka owuoyo kuom "gik ma lich mar ketho ma ne owachi kokalo kuom jaote Daniel" (Mathayo 24:15).

En gima onego wang'e ni juma 70 ne onego (1) ochakre gi wuok mar chik mar dwoko kendo gero kendo Yerusalem kendo (2) opogre e kinde mag higni abiriyo, 62, kendo bang'e -- kata higni 49, higni 434, kod higni abiriyo.

Ne nitie chike ang'wen ma ne oket gi ruodhi adek mag piny Persia ma ne wuoyo kuom duoko mar Jo-Yahudi ma ne oter e tuech kod gero kendo hekalu kod Yerusalem: (1) E higa mar .SairusJaduong', higa mar 536 kapok Kristo obiro (Esra 1:2-4; 2 Koronike 36: 22-23); (2) Kokalo kuom Dario Maduong', (Histaspes), higa mar 519 kapok Kristo obiro (Esra 6:1-12); (3) Kokalo kuom Artahsasta (higa 458 kata 457 kapok Kristo obiro), (Esra 7:7, 11-26); Kuom Artahsasta kendo, higa mar 445 kapok Kristo obiro (Nehemia 1:1; 2:1-8).

Ka wachako gi higa mar 26 bang' Kristo, higa mar batiso mar Kristo, mar wiro gi Roho Maler, kendo mar ng'eyo Israel kaka Wuod Nyasaye, Johana 1:31-34 (ka ne en gi higni 30, Luka 3:21-23, nyuol mare ne ok okalo higni 4 kapok Kristo obiro kaluwore gi kwan marwa mar Jo-Grik). Juma 62 mag higni), wachopo e higa mar 457 kapok Kristo obiro, chik mokwongo mar Artahsasta (wuod Ruoth Esta, ma ni e Buk mar Esta). Bende en gima en adier chuth ni Kristo ne ogoye e wi yath bang' higni madirom 3 1/2; higni mag tij lendo owuon, kata e diere juma mar 70 mar Daniel, ma ne obiro "timo singruok motegno gi ji mang'eny." Kaluwore gi tho mare, ne odoko "jaloch mar singruok manyien" (Jo-Hibrania 9:15), kendo ne olando e yo malach ne Jo-Yahudi higni 3 1/2 ma ne odong' mag "juma" mar 70, bang' kinde matin bang'e ne ochiw ne Jo-Yahudi kaka bende ne Jo-Yahudi -- "ne Ja-Grik mokwongo, kendo:1).

Kaka "jumbe abiriyo" mokwongo mag higni piero abiro (higni 49 mokwongo), ne en e kindeno ma ne otimre gero kendo mar hekalu kod Yerusalem, moriwo nyaka ohinga mage .(kata kamano ne ochako chon) -- kendo ne en adier e kind kinde mag pek, ka ng'ato ka ng'ato ne ng'ado bura bang' machielo ka owuok kuom kwedo mar jowetene. Hekalu owuon ne otieko e "higni mar auchiel mar loch mar ruoth Dario" (Esra 6:15), e higa mar 516 kapok Kristo obiro, to taonno kod ohinga mage ne ok otimre nyaka bang' higni 72, bang' "higni mar piero ariyo mag ruoth Artahsasta" (Nehemia 2:4-5) Elul (6:15), ma en dwe mar auchiel e higa, ma rom gi achiel kuom dwe magwa mag Agost nyaka Septemba.

Sura mar 10: "E higa mar adek mar ruoth Sairus ma piny Persia, wach moro ne oyango ne Daniel," ma ne ochung'ne "lweny maduong'" (vers 1-2). Kendo Sura mar 10, 11, kod 12 opong' gi wachno. Tarikno ne dhi bedo higa mar 534 kapok Kristo obiro, higni ariyo bang' ka oganda mokwongo mar Jo-Yahudi nosedok e pinygi e bwo loch mar Ezra, kendo ne gichako yudo kinde mag pek ma ne owach e 9:25. Oboke ni en ng'at ma medore gi Sura mar 8 kod mar 9, kendo okelo weche matut matuomo pinyruoth mar ang'wen, ka oloso gik moko ma Sura mar 7.

Malaika moro ooro ir Daniel “ mondo omiyi ng’eyo gima biro timore ne ogandani e ndalo mabiro, nikech gik ma ne oneno biro bedo kuom ndalo mang’eny” (1).

Buku mar Halley mar Mumawacho ni e neno mogikni "Nyasaye noting'o lewni kendo nonyiso Daniel gik moko ma adier mag piny ma ok nenre -- lwenje ma ne dhi nyime e kind rieke ma malo moloyo mar dhano, mabeyo kod ma okbeyo, e temo mar rito wuoth mag pinje, moko kuomgi ne dware rito oganda Nyasaye. (20), kendo kamano bende ne piny Persia (13, 20) Nenore ni Nyasaye ne nyiso Daniel moko kuom riwruoge mag kich ma ne tiyo mondo okel duoko mar Jo-Israel (11:1)."

Sura mar 11: Malaika ma ne ok ondiki nyinge ma ne owuoyo gi Daniel nowacho ni: "To sani abiro nyisi adier. Ne, ruodhi adek mamoko biro chung' e piny Persia; kendo mar ang'wen biro bedo gi mwandu mang'eny moloyogi duto: kendo ka osebedo motegno kuom mwandu mage, obiro kelo pinyruoth duto mag piny Grik" (2). Ne owacho wachno e higa mar adek mar 1914. Sairusruoth mar piny Persia (10:1). Kata higa mar 534 kapok Kristo obiro, ka pod en gi higni ang'wen mar locho, kendo nyaka bed ni ne en ruoth mokwongo kuom jogo adek. Jogo ariyo mane biro luwo bang'e ne dhi bedo Cambyses II (530-522 kapok Kristo obiro) kod Dario Histaspes (522-486 kapok Kristo obiro). Mar ang'wen ne dhi bedo Xerxes mokwongo (486-465 kapok Kristo obiro), ma ne en ruodhi ma ne nigi mwandu kendo ma ne nigi teko moloyo ruodhi mag piny Persia -- ma nyalo bedo ni ne en Ahasuero ma ne ondik e bug Esta. Ne odonjo e piny Grik to ne oloye e piny Salami (higa 480 kapok Kristo obiro). Mano ne ok en giko mar Pinyruodh Persia kata matin, to ne oketo piny Grik e loch nyaka gikone, piny Persia ne olwar e lwet ruoth mar Jo-Grik Aleksanda Maduong' e higa mar 330 kapok Kristo obiro.

Ayanga 3 kod 4 wuoyo kuom Aleksanda Maduong' kod pinyruodhe mar Jo-Grik, kowacho ni: "To ruoth ma nigi teko biro chung', ma biro locho gi teko maduong', kendo timo kaka odwaro. ma ne otelogo, nikech pinyruodhe ibiro ng'ad oko, kata ne jomoko mopogore gi jogi." Kaka ne wapuonjore e wi Sura mar 8 (ne bende sula mar 8 mar weche ma ne ondikgi), ka Aleksanda Maduong' Notho e higa mar 323 kapok Kristo obiro, pinyruodhe ne ok omi nyithinde mabiro bang'e, to ne opogore e kind jolweny mage ma ne nigi nyalo moloyo. Achiel kuom gigo ne en Seleukas I Nikator, ma ne oyudo piny Siria kod piny Wuokchieng' duto, ma ne ochako Loch mar Seleucus, ma ne odhi nyime nyaka higa mar 63 kapok Kristo obiro, ka Jo-Rumi nene oketho lochno. Od ng'at ma ne luwo bang'e ne en Ptolemy, ma ne oyudo piny Misri kod Libya kendo noloso piny Misri kod piny Libya. kinde mang'eny, ng'ato ka ng'ato temo kawo loch mar nyawadgi -- ma ok onyalo locho chuth -- kendo mana ni ok ginyal bedo osiepe. Judea matin ne omaki e diere, kinde moko ne otelone gi Misri to kinde moko ne otelone gi Siria -- kata obedo ni ne en piny Siria. Kuom nyakono, jotelo mag piny Siria ne gin ruodhi mag nyandwat to jo Misri ne gin ruodhi mag piny ma milambo, kaka sula ma odong' nyiso maler.

E ndiko mar 5, iwuoyo kuom "ruoth ma yo nyandwat," kowacho ni "obiro bedo gi teko," kendo kuom "ng'at achiel kuom jotend piny" (manyiso ni, achiel kuom jotend lweny mag Aleksanda Maduong', ma en Seleucus), ma ne odoko "ruoth ma yo nyandwat," kendo "obiro bedo gi teko maloye" (ma en "ruoth" mar P). Bende, e Ndiko mar 6, owachi ni "e giko mar higni gibiro riwre kanyachiel" (manyiso ni, anyuolagi mag ruodhi biro riwre kanyachiel), to ok en adier

ni gibiro konyogi ariyo. Kendo chakre e Ndiko mar 7 nyaka e Ndiko mar 36, inyiso gik ma ne dhi timore e kinde ma ne gidhie gi adier ma ng'eny ahinya ma joma nigi kiawa ok oyie ni ne ondikgi kapok adierno otimore. Muma mar Halley Buku mar puonj oting'o maber ahinya puonj machon mag weche kod weche madongo ma osendiki kendo kae, kaka luwogi (chakre gi Ndiko mar 6):

“Nyathi ma nyako” (6): Berenike, nyar Ptolemeo mar ariyo, ne omiye Antiokus mar ariyo [ma ne ni e piny ma nyandwat] mondo okende, kendo ne onege.

“Oboke mar anyuola mare” (7): Ptolemeo mar adek, owad Berenike, kaka dwoko ne piny Siria, kendo ne oyudo loch maduong' (8).

“Wuode ariyo” [“wuode”, e ndiko mar Muma] (10): Selukas mar adek kod Antiokus mar adek. (11-12); (13): Antiokus mar adek, bang' higni 14, noduogo gi jolweny mang'eny mondo gidhi lweny gi Misri. (16): Antiokus nene oloyo piny Palestina. (17): Antiokus nomiyo nyare ma nyako Kleopatra e winjuok mar kenya ma ok owinjore gi Ptolemy mar abich, ka en gi geno ni kokalo kuome obiro yudo loch e piny Misri. To ne ochung' gi chwore, (18-19): Bang'e Antiokus nene odonjo e piny Asia Maduong' kod piny Grik kendo ne oloye gi jolweny mag Jo-Rumi e piny Magnesia (higa 190 kapok Kristo obiro). Ne odwogo e pinyne owuon kendo ne onege.

“Ng'at ma ji ng'iyogo” (21-35): Antiok Epifane. (21): Ok en jaloch ma owinjore, ne oyudo kom mar loch kuom wuondo. (22-25); (26): Ptolemeo VI, wuod Kleopatra, ma ne en wuon wuon Antiokus, ne oloye nikech wuondoruok ma ne otimo gi jolweny. (27): E bwong'at ma ng'iyosiep Antiokus kod Ptolemeo ne gikedo e kindgi e tim mar richo. (28): Ka ne odwogo kowuok Misri, Antiokus nodhi lweny gi Yerusalem, nene onego ji 80,000, okawo ji 40,000, kendo ouso Jo-Yahudi 40,000 mondo obed misumbni. (29): Antiokus nodonjo kendo e piny Misri. To meli mag Jo-Rumi [“meli mag Kitim”] nomiyo oweyo tich. (30,31): Ne ogolo mirima mare kuom Yerusalem kendo ne oketho Hekalu. (32): Ne okonye gi Jo-Yahudi ma ne oweyo yie. (32-35): Gik ma owete Makabe ma ne gin jolweny notimo.

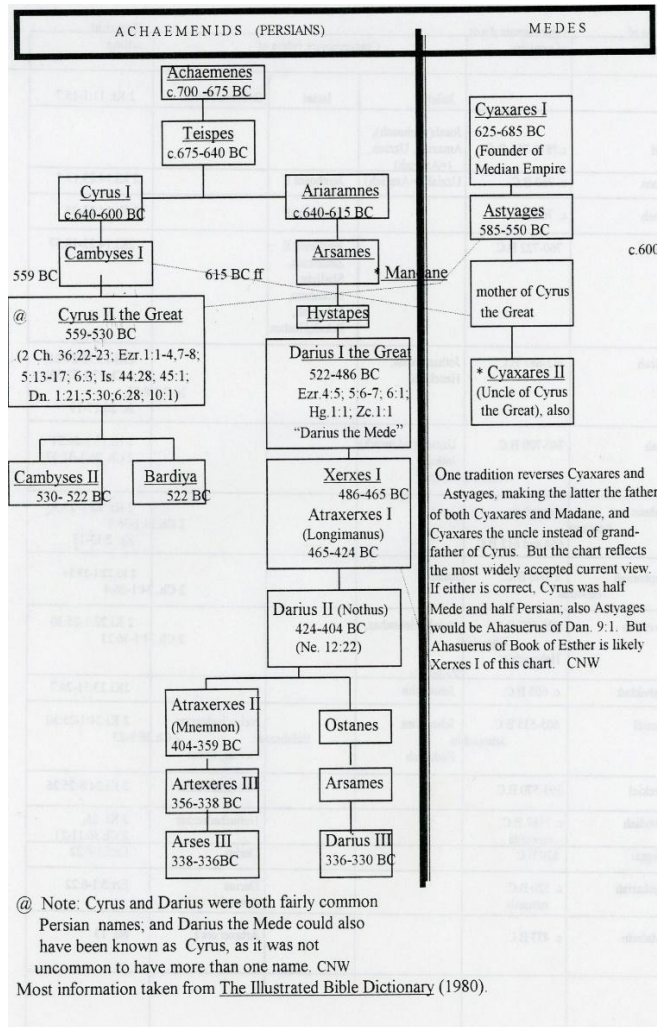
Ayanga 36-45 osebedo gi penjo maduong' ahinya ne jotim nonro. Ka onyiso paro mopogore opogore, Halley penjo kama: “Antiokus Epifanes? Kata Jo-Muhamed ne nigi piny maler? Kata Jasigu mar Kristo? Kata gin adekgo duto?” Kata kamano ok owinjore obed achiel kuom gigo ariyo. Gima oting'o pod en mar lweny e kind “Ruoth ma piny” kod “Ruoth ma nyandwat”, ma ne ochakore e chakruok mar sula. Omiyo, “saa mar giko” mar .Ayanga 35 kod 40 nyalo bedo ni nyiso giko mar loch mar Jo-Grik kaka ne okadho ne Jo-Rumi -- e higa mar 63 kapok Kristo owuok Siria kendo e higa mar 30 kapok Kristo owuok Misri -- ka ok en giko mar Antiokus Epifane owuon e higa mar 163 kapok Kristo obiro. Antiok Epifane ma ja Siria nodonjo e gik moko, kendo mano ne otieko bedo maongee tich ne en.

Sura mar 12: To giko mar jatend ng'ato ang'ata ok nyis ni ng'at machielo ok nyal wuok. Kendo Sura mar 12 nenore ni ok oneno giko mar Antiokus Epifane kata mar pinyruodh Jo-Grik, kata kata giko mar pinyruodh mar ang'wen (loch mar Rumi) mar Sura mar 2 kod mar 7, to giko mar kinde owuon -- ma nyalore kuom chier mar jogo ma nigi teko kendo ma kata piny mangima mag Nyasaye, ng'ado bura mar Nyasaye, ma bang'e chier ma ji duto biro yudo kod bura mogik,

kaka onyis e Fweny 20:7-15 . E sula mar 12 mar Daniel, wan gi "saa mar giko" (v.4), "giko mar gik ma kamago" (v.6), kinde "ma gik moko duto biro rumo" (v.7), "saa mar giko" kendo (v.9), kod "giko" (v.13). Bende en gima ber ng'eyo e sula mar 4 ni e wi kinde giko "thoth biro ng'ado ng'wech kendo .fro, kendo ng'eyo biro medore" -- ma nyiso kaka oganda ma ng'iyo piny ahinya kendo ng'eyo mathoth -- ma en kido mar kindewa moloyo kinde moro amora nyaka sani.

Ayanga 11-12 nyisowa pek ma ok wanyal loyo ka watemo loso chenro mar kinde mar giko mar piny kowuok kuomgi. Ne gisomo kama: "Chakre kinde ma ibiro goloe chiwo ma wang'o pile, kendo ibiro keto gik ma ok ber ma ketho piny, biro kawo ndalo gana gi gana gi mia ariyo gi piero auchiel.rito, kendo obiro e ndalo mia adek gi piero adek." Namba achiel en higni adek ka oriw gi ndalo 10, higni adek mamoko ka oriw gi dweche 8 1/2, ma achiel en matin to machielo en mabor moloyo "kinde, seche, kod nus" mag V. 7, ka namba mogik en kaka higni 3 1/2. <2Zepa> Fwenyo nenore kaka ranyisi mar kinde mar kum maduong' ne oganda Nyasaye, ma ok ochan ni oket kinde ma adier mar kinde ma ne dhi kawo. To, ka odiechieng' moro onego okwan kaka higa kaka e ranyisi moko mag jonabi, kaka e Ezekiel 4:6, e ndiko achiel (11,21) ne wabiwo bedo gi . Ka wakwano gik ma ne otimore bang'e (1986 AD) kaka giko machon moloyo ma ne nyalo timore, mano ne dhi terowa chien e higa mar 696 AD kaka chakruok e higa machielo, mano nenore ni en ler ma ok nyalre ahinya kendo kata ma ok nyalre, kata kamano, Ang'o momiyo kwanno mark chakruok mar "saa mar giko" kendo machielo en giko mare? "Masira mar ketho" e tudruok gi ketho mar Yerusalem (Matayo 24:15), ma pod ne dhi kelo mana piny nyaka e higa mar 1360 bang' Kristo kod higa mar 1405 bang' Kristo, kaka giluwore, onge kata achiel kuom gigo ma osechopo e giko ma nenore ni onyiso e Daniel 12. jogo ma loso weche mondo otigodo "kuom gimoro amora ma oket e kar, kata ma oket e yo ma dhi ataro gi, chike mag Nyasaye, lamo mare, adiera mare, &c Ka wayie ni kaka nyalore, pod wadong' maonge gi chakruok moro amora ma ok nyal ng'ere e kindegi -- ma nyalo bedo ni en adier gima opar."

Name of Prophet	Approximate dates of ministry	Contemporary rulers of			Historical setting
		Judah	Israel	Babylon/Persia	
Joel	c. 7810-750 B.C.	Josiah (= Jehoash), Amaziah, Uzziah (= Azariah)			2 Ki. 11:1-15:7
Amos	c. 760 B.C.	Uzziah (= Azariah)	Jereboam II		2 Ki. 14:23; 15:7
Jonah	c. 760 B.C.		Jereboam II		2 Ki. 14:23-29
Hosea	760-722 B.C.		Jereboam II Zechariah, Shallum, Menahem, Pekahiah, Pekah, Hoshea		2 Ki. 14:23-18:37
Micah	742-687 B.C.	Jotham, Ahaz, Hezekiah			2 Ki. 15:32-20:21; 2 Ch. 27:1-32:33; Is. 7:1-8:22; Je. 26:17-19
Isiah	740-700 B.C.	Uzziah (= Azariah), Jotham, Ahaz, Hezekiah			2 Ki. 15:1-20:21 2 Ch. 26:1-32:33
Nahum	between 664 and 612 B.C.	Josiah			2 Ki. 22:1-23:30 2 Ch. 34:1-36:1 Zp. 2:13-15
Zephaniah	c. 640 B.C. onwards	Josiah			2 Ki. 22:1-23:34 2 Ch. 34:1-36:4
Jeremiah	626-587 B.C.	Josiah, Jehoahaz, Jehoiachin, Zedekiah			2 Ki. 22:1-25:30 2 Ch. 34:1-36:21
Habakkuk	c. 605 B.C.	Jehoiakim			2 Ki. 23:31-24:7
Daniel	605-535 B.C.	Jehoiakim, Jehoiachin, Zedekiah	Belshazzar	Nebuchadrezzar, Darius, Cyrus	2 Ki. 24:1-25:30 2 Ch. 26:5-23
Ezekiel	593-570 B.C.			Nebuchadrezzar	2 Ki. 24:8-25:26
Obadiah	c. 7587 B.C. onwards			Nebuchadrezzar	2 Ki. 25, 2 Ch. 36:11-21
Haggai	520 B.C.			Darius	Ez. 5:1-6:22
Zechariah	c. 520 B.C. onwards			Darius onwards	Ezr. 5:1-6:22
Malachi	c. 433 B.C.			Artaxerxes I	Nc. 13

Bang'e, e Ndiko mar 8 kod mar 9, Daniel wacho kama: "Ne awinjo, to ne ok ang'eyo. Eka ne apenjo ni, ruodha, ang'o ma biro timore e gik ma kamago?Dhi e yo mari, Daniel; nikech wechego oum kendo oket ranyisi nyaka e kinde giko" -- ma winjore ka gima kata en owuon ok bi ng'eyo kapok kindeno ochopo. Kendo kamano, ne owachne ni: "To dhi e yo mari nyaka giko ochopo; nikech ibiro chung' e loch mari, e giko mar ndalo" (v.13). Kendo, ka Daniel ne ok nyal ng'eyo nyaka kindeno, ok onego wabed gi geno mar timo kamano bende! Yesu owuon, ka en piny, ne ok ong'eyo (Mathayo 24:36). Kendo pok ogolo wachno chakre kindeno.

Sura mar 3

DARIO, JA-MIDA

Chat ma ni e wi wachno owuok e buk mar DIKSONAR MAR BIBLIA MOTIMORE (1980) ma ne aketoe weche mopogore opogore. Achiel, e rang'iny mar lwet korka achich, chako kama: "Achiel kuom yore mag oganda loko Cyaesares kod Astyages, ma miyo ng'at ma bang'e bedo wuon Cyaesares kod Mandane kendo Cyaesares obedo wuon-wuon Sairus." Mano ne ochung'ne gima asefwenyo chakre kindeno ni en paro ma ok kare ma ne ondiki e achiel kuom weche ma ne

ondiki gi Whelsey ma ne ogo e gaset mar Septemba 1830, ma ne wuoyo kuom weche machon mag Pinyruodh Jo-Midia gi Jo-Persia. Ne pok aparo ni Whelsey nomiyo ji ariyo nying' mar Cyaxares kar ng'at achiel -- achiel ne en wuon gi, to machielo ne en wuode. Ne aparo gik ma ne owacho kuom wuode, to ne atiyo gi wachno e wuon wuode. Mano ne omiyo obedo ma ok owinjore kendo ma ok owinjore mondo odhi ataro gi chatno kod weche mamoko ma ne andiko e wiye. Adier Whelsey ne osemyo Astyages obedo wuon Mandane kod Caxares II, to bende wuod Cyaxares Mokwongo.

Ka dine aparo maber, dine ok atimo mana ndiko ma wacho ni "Mandane ne okendo Cambyses I, kendo ne odoko min Sairus Maduong'," to dine amedo wach machielo ma wacho ni "Cyaxares = Dario Ja-Media = wuon Kurosi II, Jaduong'" —kaluwore gi weche ma ng'atno nondiko. giko mar weche ma asendiko malo kanyo, oboke 5 b nyaka 7a.

Koro ka afwenyo richo mara kendo ni puonj ma ne Whelsey ogolo osemedo bedo gi yie, aketo moko kuom wechego, mondo aket weche ma ne ondik e wi winjruok machiegni ma ne nitie e kind Sairus Maduong' kod Dario ma Ja-Media, kata bang' ka Sairus ma Ja-Persia nobolo oko ng'wech mar Jo-Midia mar wuon Dario, Ruoth Astyage. Mondo obed mayot luwo, ibiro keto wi weche matindo mag chakruok gi weche madongo. Kendo, weche kata weche ma nyiso gik moko kinde ka kinde inyalo keto e braket. Bende, seche moko ibiro keto ler kuom tiyo kod weche madongo kata keto ler piny, ma onge kata achiel kuom wechego ma yudore e ndiko mokuongo.

WECHÉ MOKETI MOKO KUOM ACHIEL KUOM WECHÉ MA WHELSEY NE OTIMO

1. WEDE ok yudre e map mar piny Asia ma sani. E kinde machon ne en pinyruoth maduong', ma ne oumo dho nam ma yo podho chieng' kod ma yo podho chieng' mar Nam Caspian [ma Ekbatana, ma sani iluongo ni Hamadan, kaka taon maduong'ne]. E yo wuokchieng', ne nitie piny ma iluongo ni Tartar, kata Asia ma Diere. Persia ne oketo tong' piny ma milambo [ma Susa, kata Susan, ne en taon maduong'], to Asiria ma ne ochung' e piny ma milambo [ma Ninive ne en taon maduong']. [Babilon bende ne ochung' gi piny Persia ma ne ni machiegni kode ma yo podho chieng', kendo Babilon ne en taon maduong'ne]. . . .

Kaluwore gi ler maberie moloyo ma inyalo keto e wi wachno, nenore ni Media ne odak gi Madai, wuod Jafet, wuod Noa, bang' kinde matin bang' ka ne gipogore [kokuok Babel]. Mos mos ne odongo kendo obedo pinyruoth maduong' ahinya, kendo bang'e ne oloye gi piny Asiria ma ne ni machiegni kode ma ne nigi teko mang'eny moloyo, kendo ne osiko ka en sirkal ma ne nigi lowo kuom kinde malach. Kane Loch Loch mar Asiria okethore e bwo loch mar Sardapalus (higa 710 B.C.), Media ne obedo thuolo kendo. Chakre kindeno nyaka e chakruok mar loch mar Sairus [ja-Persia], ne okalo higni 176, moriwo nyaka ruodhi abich ma ne oluwo bang'e. Dijoces ema ne en ruoth mokwongo. Ne ochung' bang'e ne en Praorte, ma ne otelo kuom higni 22 kendo ma ne olwar e nyim Ninive, e temo chulo tho mar wuon mare.

Wuode, Siyaksares [ma ne ochako Pinyruodh Media], nochako kendo lweny mar yudo mwandu mopogore opogore, ka oriwre gi Nebukadnesar, ruoth mar Babilon, ne orumo Ninive, ne okawo, kendo ne oketo piny ma ne ochung'ne duong'no kod kinda mar dhano. Bang'e, ne oting'o gik

lweny ma ne omiye loch nyaka e piny Misri ma ne oloyo piny Persia, kendo nodok Ekbaktania [sic] ka oting' o mwandu mang'eny ma ne oyudo, kendo ne obiro gi ruodhi ma ne otwe.

E bwo ruothno, Media ne ochako dak e pinyruoth mare ma nyaka chieng' kendo ma nigi teko. Bang' locho kuom higni 40, noweyo kom loch ne wuode Astiaje, ma iluongo e ndiko ni Ahasuwero. Astyages nomiyo nyare ma nyako Mandane mondo okende gi Kambyses ma ne en ruoth . . . mar piny Persia. Olemo mar kenyno ne en Sairus ma ne nigi huma ahinya, ma ne en ruoth ma ne ongee ketho moloyo ma historia machon nyalo ng'urgo.

PERSIA: E yo ma milambo mar Media, ne nitie piny mang'eny ma ne ong'ere e piny machon kod ma sani gi nying Persia [ma sani iluongo ni Iran, ma bende oriwo piny ma chon ne en Media]. Ne ochung' e Wuokchieng' gi India, e yo podho chieng' gi Pinyruoth mag Ashur [ma ne olere maber moloyo ni ne ochung' e yo ma milambo gi Gulf mar Persia kendo e yo podho chieng' gi pinyruodhe mag Ashur], kendo ne borne romo mairo 1,800, kendo lachne romo mairo 1,000 [ma ne olero ni bang'e en 1,000. (536 kapok Kristo obiro) kod yudo piny duto madongo ma ne loch mar pinyo].

Ne owachnwa e ndiko ni piny Persia, kata Paras, kaka Daniel ne iluongo, chon ne iluongo ni Elam; kendo ni ne odak gi Elam, wuod Shem, chiegni e kinde ma ne odak gi Madai, e kinde ma ne gipogore [kokuok Babel].

E kinde Ibrahim, wayudo ni Kedorlaomer, ruoth mar Elam, kata Persia, ne en ruoth maduong' ahinya e kindene, kendo ne oloyo pinje mang'eny mag Asia. Chakre kindeni, historia margi mar adier oselal. Nyaka bed ni ne gin e bwo loch mar Jo-Asiria, ma ne oting' o gik moko duto e nyimgi kendo ne gisiko ka gin loch kuom kinde malach. Bang'e ne giyudo thuologi kendo; to mapiyo bang'e ne nyaka giwe kendo ne Jo-Media, kaka asefwenyo chon, kendo ne gidhi nyime bedo gi osuru negi, kokalo kuom ruodhi ma ne giwuokgo, nyaka e kinde Kuro. Cambyses, ma ne en nyar Astyages, Ruoth mar Midia, ne okendo Mandane, nyar Astyages, Ruoth mar Midia, kendo ne obedo wuon Sairo, ma ne onyuol mondo ogol piny ma ne onyuolee kuom bedo misumbni [ne Jo-Midia, loch mar ruothgi, Astyages, ne tek kendo ne ok ohero kata jo-Midia, ne oketo achiel kuom pinje ma ne nigi teko ahinya e piny Asia.

II. KUROK ne onyuol e higa ma ne pok Kristo obiro higa mar 599. Ka ne en gi higni 12, ne odhi gi min mare Mandane nyaka e od ruoth ma Media. Bang' kinde matin, Astyages ne ohero ahinya kaka wuode ma wuoyi ne nenore maber, ma nomiyo odong' e piny Media, kama nodak kuom higni ang'wen kata abich. Oganda matin . . . ne osingo ni obiro bedo yien mar sida ma nigi teko. Kaka ne en ng'at ma ng'won, kaka ne otimo gik moko mayot, kaka chunye ne en mar adier, kendo moloyo gik moko duto, kaka lwete ne nigi teko, ne omiyo ji ma ne ni e od bura, e kambi, kod e ot maduong' ne ohero ahinya. Jo-Meda, ma ne gin jotelo madongo kod ma ne ok nigi huma, ne onyiso kuom ng'iyogi ni Sairus ne owinjore chuth, ka ok ne oketnegi, mondo orwak osimbo [ma bang'e ne orwako, kata e wigi, ka okonye gi achiel kuom jolwenygi giwegi].

Ka ne en gi higni 17, nodok e od ruoth mar wuon-gi, bang'e ne omiye gweth ma nyiso hera kuom Jo-Meda, kendo Jo-Persia ma ne onyuolego ne orwak gi mor. E lwenje ma ne ok ng'ere ma ne

itimo seche moko gi pinje ma ne ni machiegni, kinde duto Kuro ne oloyo, kinde duto ne omiyo joma nigi chir duoko maber, kendo kinde duto ne oweyo joma ne oloyo gi ng'uono. Ka wuon-gi Cambyses ne medo dongo, mos e mos ne oketo Sairus kanyakla kode e sirkal, ma ne en ting' ma ne onego oting'. Omiyo, nodak nyaka ne ochopo higni 40. To kinde ma ne en-go e ngimane ne ok okethore ma onge tiende; kinde manyien e yore mag lweny mag piny Persia nochako kode. Ne oket yo mar puonjo ma ne omiyo, e kinde matin, Jo-Persia obedo jolweny mabeyo molooyo e piny Asia. Ne opuonjore yore mag kelo kuwe, ng'eyo ne dhi nyime mapiyo, kendo ogandani ma ne nigi kido mar ng'anjo, ma ne oting'o misumbni, kendo ma ne ok owinjore, e bwo riekko ma ne lokore mar Sairus, ne obedo gi luoro ahinya ma ne gidonjonegi gi jowetegi ni ne gisebedo ka gidwaro bedo gi loch e piny Asia.

SAIRS GI SYASARE: Astayages, ruoth mar Midia, [bang' ka osegol oko e loch gi piny Persia], notho, kendo noweyo lochne ne wuode, Siashare [ma wanyalo luongo ni Siaksare II], ma ne en mana higa achiel maduong' molooyo Sairo [ma Sairo ne nigi osiep machiegni kendo ne en gi winjuok machiegni kode kuom higni mathoth e higa mar E, ne nenore ni ne odhi nyime nyaka chieng' kata obedo ni ne ogolo Astyages piny]. Nerigila, ruoth mar Babilon, . . . ne oparo ni tho mar Astyages ne en chandruok maber mar keto gombo mar ketho teko ma ne medore mar piny Media, ne oketo jolweny mang'eny ma ne gin jolweny 250,000 ma ne owuok e kuonde ma ne opong' gi ji mang'eny e yo podho chieng' mar Aora, kendo noketo en owuon e wigi. Cyaxares II ne osebedo ka okawo loch mar loch [ma nenore ni ne omiye yie kendo omiye gueth mag Koro], ne en gi luoro maduong' kuom ikruokgi maduong' ma ne gitimo, ma ne ok omiye luoro mana mar kwalo osimbo kod pinyruoth, to bende ne dhi ketho geno mare ma ng'ato nyalo ng'ado e piny Asia kata obedo ni pinyruoth mar piny Asia ne dhi ng'anjo. ne otimo thum gi piny Persia]. Kata kamano, nikech ne ok oluor ahinya nikech masira marachno, noketo jolweny mage mapiyo, ka en gi ng'ado bura mar kwedogi ahinya, kendo nooro kony e piny Persia, ka okwayo maler ni Sairus onego oket loch mar jolweny ma ne konyogi.

Dwarono ne ochopo gi luwo chike mapiyo. Kaluwore gi yo makende ma Sairus notiyogo gi jolweny mage, wanyalo paro ni riekko mare maduong' ne oseyye gi chenro maduong' mar locho ma ne otimo bang'e . . . . Ka ne oting'o ji duto, ne gin ji 31,000. Jolweny ma oket kamano, nyalo bedo gi nyalo mar timo gik madongo.

E wi ringreno, Sairus ne oriwore gi wuon mare Siyaksares, ma ne osebedo ka ikruok mar dhi e lweny. E loch ma ne gin-go kanyachiel, ne gidhi e dho nam mag piny Asiria, bang' ka Sairus osedwoko piny ruoth mar Armenia, kuom ng'anjo, kendo ne giyudo kuom wuon-gi osiep ma ok nyal yieng', to kuom wuode, Tigranes ma ne kelo mor, osiep ma ne nyalo ng'iyogi.

Neriglisar, ruoth mar Babilon, bang' keto jolweny mang'eny ma ne wuotho gi tiendegi 200,000 kod farese 60,000, nodhi nyime gi dhi Media kendo ne giromo gi Jo-Midia kod Jo-Persia, ma ne ok gin nus mar kwan margi, ma ne ok bor gi tong' mag pinyruodhe ariyogo. Ne okedo lweny maduong' ahinya, kendo Sairus nene oloyo lweny chuth. Nikech kata obedo ni Cyaxares ne nigi chik maromre, kata kamano, riekko maduong' mar Sairus ne dwaro kendo yudo luor ma ok opogore mar ng'at ma nigi loch.

Ruoth ma ne nigi pek mar Babilon ne onege, . . . kendo ne oweyo kambi mare ne Jo-Midia kod Jo-Persia. . . Kombe mag Babilon ne opong' mapiyo gi Laborosoarchod, ma ne otimo gik maricho, bang' dweche moko manok, ne omiyo jogo ma ne en-go mondo giyud dwoko mogik, kuom ketogi kaka misango mondo gichulgi. . . . Belshasar [wuode kendo jatend Nabonidus, ma ne ok nitie kinde mang'eny, kendo ne oweyo ting' mar loch ne wuode] ne oket osimbo e loye. .

..

E kindeno, Sairus noluwo chenro matek mar lweny e duoko piny kuonde ma ne ochung' motegno ne Jo-Asiria, kendo mos e mos ne oloso wuoth ma onge ng'at ma ne nyalo geng'ogi dhi Babilon. . . . lweny ma ne ong'ere ahinya mar Timbra . . . ne oketo nying' mare kaka jalweny mokwongo e wi piny. Lwennyo ne ogolo paro kuom gik ma ne dhi timore e piny Asia Matin. Sairus noluwo mwandu mage: piny Arabia kod piny Siria ne odonjo e nyime gi loch, nyaka bang'e, Babilon maduong' ne ochung' kende e dho nam Yufate, kendo ne oketo wang'e e wang' jalo ma ne oloye, ka en gi mirima nitech loch ma ne otimo chon, kendo ne ok oyie gi tembe ma ne obiro timo e kinde mabiro.

Ne ochung' e nyim taon, kendo nochako ng'ado lweny pile pile. . . . E kar ng'wech moro gi taondno, ne nitie kuonde madongo ma ne oting'o pi, ma ne ochung'ne mondo oyud pi ma ne ok odong' e Aora Eufates, kendo mondo ogeng' gik ma ne nyalo kelo tho ma ne nyalo kelo pi ma ne pong'o piny kinde ka kinde. Kanal mang'eny ne timo tudruok e kind kuonde ma ne oting'o pigo kod aora. Ka ne oyawo kanalgo, pi ne nyalo lokore mayot mondo kik owuok e yo ma ne odhigo, kendo ng'et aora ne nyalo bedo mayom, kendo ne nyalo miyo ng'ato oyud yo ma nono mar donjo e kind taon.

Chiamo mag Jo-Babilon ma ne itimo e wang' ji duto ne itimo gi ng'anjo ma ne ng'eny ahinya, madho kong'o, kod timbe ma ok beyo, kendo kinde ka kinde ne gidhi nyime kuom ndalo mang'eny ma onge ng'at ma weyo. Sairus noyiero otieno ma ne otelo ne achiel kuom nyasigo mondo otim chenro mare. .

Ka Sairus ne kawo taonno maonge ng'at ma nyalo ng'ado burane, [Nyasaye ne oketho madho kong'o kod nyasi mar Belshasar kod ruodhi kod mon mag pinyre ka otiyo gi ndiko mar lwedo ma nigi teko moloyo mar dhano e wi ohinga, ma Daniel noloko ne en ni tiende en ni Belsasar ne opim e pes kendo ne oyudre ni Jo-Persiven ne onge gi ng'wech, kendo ne giyudo ni Persiven ne onge gi teko.

Sairus ne osebedo e dho rangach mag od ruoth. Ne oting'o alarm, kendo Belsasar ma ne ok oyie Nyasaye, ma ne owuok e od romo, ka en gi ligangla e lwete, ne oromo gi Jo-Persia, kendo mapiyo bang'e, ne owang'e, kaachiel gi jotichne duto. . . .

Tho mar Belsazar . . . ne oketo kinde ne Pinyruodh mar ariyo mar Ashur, higa mar BC 536. Bang' dwoko piny piny Babilon, ne oluwo gi ng'ado piny duto mag Asiria, kendo pinyruoth mar Sairus ne ochung' e Nyanduat gi nam Kaspia kod nam Makwar, Wuokchieng' gi Nam Makwar, Wuokchieng' gi Nam India, Nyanduat gi Nam Arabia [Gulf mar Persia] kod Ethiopia, kod Podhochieng' gi Nam Maduong'; ne oting'o Asia Matin, Siria, Misri, Arabia, Asiria, Armenia,

Media, kod Persia; . . . . Sairus kod Kiaksares, kata kaka iluongo e Ndiko, Dario Ja-Media, e kinde matin, ne giketo sirkalno e wi ng'at ma ok nyal ng'iel. Ne gipogo pinyruothno e pinje 120, kaluwore gi jaote, kendo ne giketo jotendgi, kata jotendgi. . . .

SAIRO KENDE: Bang' higni ariyo bang' lwar mar piny Babilon, Cyaxares, wuon Sairus, kod Kambyses, wuon Sairus, notho, kendo ne odong' en owuon ma ne en jalony e pinyruoth manyienno, higa mar 534 kapok Kristo obiro.

WECHE MOMEDO MORIMO KUOM DARIO JA-MEDA

1. JOSEF: ". . . to ka Babilon ne okawe gi Dario, kendo ka en kaachiel gi anyuola mare Sairus, ne osetieko loch mar Jo-Babilon, ne en gi higni piero auchiel gi ariyo. Ne en wuod Astiages, kendo ne en gi nying machielo e kind Jo-Grik." (Achiel X, 11, 4.)

2. WECHE MAR PULP: "Paro ma oseyudo siro maduong'ie molooyo e kind jogo ma rito kinde machon mar Daniel en ni Dario ma Ja-Media en Kiaksares mar ariyo" -- omiyo, wuod Astyages kendo ne en wuon Sairus.

"Wang'eyo ni 'Gobryas,' kata 'Oybaru' —'Gobryas' e dho Grik —ne oket kaka gavana gi Sairus ka ne oloyo Babilon, kendo ni, e ndiko mar gik ma ng'ato nyalo paro, ok opogore gi Dario, _____." RIEK: Gik ma onge gimoro iketo e kar ndiko ma ok nyal loso gi gige tich magwa.

3. BUOK MAR PINY DUTO (oting'o weche ma ok otiyo gi ranyisi mag ng'ado wach): Dario ma Ja-Midia (Dan.6:1; 11:1) ne en wuod Ahasuwero (Serxes) ma ne en koth Jo-Midia (Dan.9:1). Ne oyudo loch mar Belsasar ma Ja-Kaldea bang' tho mar jatendno (Dan.5:30-31; 6:1), kendo ne okete ruoth e wi pinyruodh Jo-Kaldea.

Kuom Dan.6:28 wanyalo ng'ado ni Dario ne en ruoth e kinde achiel gi Sairus. E oko mar bug Daniel, onge kama oting'o nyinge Dario ma Ja-Media, kata obedo ni nitie gik mabeyo mamiyo ng'ato nyalo ng'eyo ni en Gubaru, kata Ugbaru, ma ne en gavana mar Gutium, ma iwacho e bug Nabunaid gi Sayrus ni Sairus ema nokete kaka gavana mar Babilon bang' ka osemake kuom Jo-Chal.

(a) Gubaru nyalo bedo ni en loko mar Dario. Oboke maromrego e dho-Arab tiende en "ruoth," "ng'at ma dwaro," kod "ng'at ma geng'o." E dho Hibrania, weche ma owuok kuom ng'atno nyiso ni "ruoth," "jachien," kata "ruoth ma nyako": e dho Aram, "ma nigi teko," "ma nigi teko duto."

(b) Gutium ne en piny ma ne ni e nyandwat mar Babilon kendo ne nyalo bedo ni e kinde Sairus ne en piny ma ne ni e piny Media.

(c) To kata obedo ni Gutium ne ok en achiel kuom piny Media e kindeno, ne en tim mar ruodhi mag Jo-Persia mar keto Jo-Midia kaachiel gi Jo-Persia mondo obed jotend pinyno kendo obed jotelo mag jolweny. Omiyo Dario-Gubaru nyalo bedo ni ne en Ja-Midia, kata obedo ni Gutium ne ok en achiel kuom piny Media owuon.

(d) Kaka Daniel ok oluong Dario ni ruoth mar Jo-Midia ma ne en ruoth mar Midia, ok en gima duong' ka ng'ato nyalo bedo ni en gi nying kata tich ma ne en-go kapok oket ruoth e piny Jo-Kaldea. Kaka pinyruoth mar Jo-Kaldea ne ok oriwo kata piny Media kata piny Persia, onge gimoro amora ma nyiso e Bug Daniel ni jandikne ne dwaro nyiso ni Dario ma Ja-Media ne otelo [kata ne pok otelo] piny Media kata piny Persia. [Ne ok owacho mana gimoro kuom gik ma notimore chon mak mana ni ne en Ja-Midia, to ne owacho maler ni ne en ng'at ma ne ong'ere ahinya e riwruok mar Jo-Midia kod Jo-Persia.]

(e) Ni Gubaru iluongo gavana (pihatu), to Dario Ja-Midia, ruoth, ok en wach ma kwedo ng'eyo ni en ng'at ma ng'ato nyalo ng'eyo; nikech e pinje machon kaachiel gi pinje mag sani ma ne ni e yo wuokchieng', ne iluongo gavana mag pinje kod mier ni ruodhi. Bende, e dho Aram, onge wach ma owinjore molooyo "ruoth" ma inyalo yudo mar nyiso jatend pinyruoth matin, kata gweng' mar pinyruoth.

(f) Ni owach ni Dario ne nigi jotelo 120 e bwo loch mare ok dhi ataro gi wachni; nikech wach mar dho Persia ma wacho ni "satrap" onge giko, mana kaka wach mar dho Ingresia ma wacho ni "gavana." Kaachiel gi mago, iwacho ni Gubaru noketo pihatus e bwo loch mare owuon. Kapo ni pinyruodh Jo-Kaldea ma ne oyudo ne duong' mana kaka piny Sargon [722-705 kapok Kristo obiro, "ruoth mar Ashur" (Isaya20:1), nyalo bedo ni ne yot mondo oket 120 kuom jotelo matindogi;

(g) Oganda, pinje, kod dhok ma iwuoyoe e sula mar 6 ok gin gik ma kwedo ng'eyo ma kamano; nikech piny Babilon owuon e kindeno ne odak gi Jo-Kaldea, Jo-Arab, Jo-Aria, kod Jo-Yahudi, kendo pinyruoth mar Jo-Kaldea ne oriwo bende Jo-Asiria, Jo-Elam, Jo-Fonisia kod jomamoko ma ne ni e alworane.

(h) Fwenyo ma kamano siro kendo kuom adier ni onge ng'at machielo mong'ere e historia ma nyalo bedo maber ni en adier. Adier, jomoko oseparo ni Dario ma Ja-Media ne en ranyisi mar kinde mokalo ma ne Dario Histaspis nodakgo; to mano omiyo ok nyalre nikech kido, timbe, kod pinyruoth mar Dario Histaspis, ma wang'eyo maber kuom gik ma ne oloso mag paro kod kuom jondiko mag weche machon mag Jo-Grik, ok chal gi gima Daniel wacho kuom Dario Ja-Midia.

[Giko mar weche ma owuok e buk mar Muma ma ng'ato nyalo ng'eyo maber e piny mangima.]

POSTSKRIP

Oting'o oboke machielo ma nigi chat ma owuok e buk mar DIKSONAR MAR BIBLIA MOTIYO (1980), ma nigi weche ma oselokre. Gichung' ne gik ma ne dhi bedo ni owachi e weche ma ne ondik mokuongo ka ne ok en kuom paro ma ok kare mar achiel kuom weche ma Whelsey nondiko ma ne ogo e gaset mar Septemba 1830, ma ne wuoyo kuom historia mar Pinyruodh Jo-Midia gi Jo-Persia.

WECHE MOTUDO MOTUDO GI GI GI GI GI GI GI GI GI

Wach mar Xerxes en temo mar loko weche e dho Grik, kendo kowuok e wechego oloko weche mag dho Persia ni Khshayarsha. Wach ma kamano e dho Hibrania ne okawo kit wach ma bang'e ne oloke gi dwol mondo oyud Ahasuweros, kendo ne oloke e dho Ingresa ni Ahasuweros. Wach mar dho Hibrania, kendo ma iparo ni en dho Persia, ne owach ni tiende en "ruoth." Ne inyalo tiyo kode kaka nying kata kaka nying'. Ne otigodo e Buk mar Esta gi wach machielo mar dho Hibrania ma tiende en ruoth kata japuonj, omiyo wabedo gi wach ma wacho ni "ruoth Ahasuero" (1;2,9,16,19); 9:2,20,30;

Sura mar 4

Wach motelo - Pinyruoth Daniel Sura mar 7

1. Kaka Daniel onyiso: Sura ni oting'o lek kod fwenyruok ma nigi tich marom gi lek mar Nebukadnesar ma ni e Sura mar 2, to nitie gik moko ma omedore. E fwenyruok mag Daniel ne oneno le ang'wen ma ne ochung' ne pinyruoth ang'wen ma ne luwore mag piny, ma ne oket kar pinyruoth ma nyaka chieng' ma ne oyudo e polo kowuok kuom "jomachon" gi "ng'at ma chal gi wuod dhano." Kaluwore gi winjruok ma ji duto nigo, pinygi nyiso pinyruoth maromre ma ne onyis e lek mar Nebukadnesar, kochakore gi piny Babilon kendo Nebukadnesar ne en ruoth mare. Kaluwore gi Daniel, pinyruothno ne omiye "Jo-Midia kod Jo-Persia" (5:28), ma ne ochung'ne kae kod kuonde mamoko kaka pinyruoth achiel mar oganda ma ne oriwre (nenno 6:8,12,15; Esta 1:1-3,14,18-20; Kendo bang' ka ne osekawo pinyruoth mar Babilon, Dario ma Ja-Midia ne oyudo loch (5:28; ng'iyo gi 11:1). Kae ei higni moko, kaluwore gi weche machon mag piny, ka ng'at ma bang'e osetho, Daniel wuoyo kuom "loch mar Sairus ma Ja-Persia" kaka luwogi (6:28; ng'iew 10:1).

2. Kaka Jo-Protestant ma ne ochung' motegno ne olokore: Paro machon mar jogo ma ne oloko weche mag Jo-Protestant ne en ni pinyruodhe ang'wen ma ne oluwore e Sura mar 2 kod 7 ne gin pinyruodhe mag Jo-Babilon, Jo-Midia gi Jo-Persia, Jo-Grik (kata Jo-Makedonia), To pinyruodhe mag Jo-Rumi, ma ne ochung'ne pinyruoth mar Kristo e higa mar abich, Ruoth mag Jo-Rumi. To jogo ma ne loko weche mag Jo-Katholik mag Rumi kod jogo ma ne ohero weche ma ng'ato nyalo ng'ado e wigi, e kinde mang'eny, ne gineno Jo-Media kod Jo-Persia kaka pinyruodhe ariyo kar bedo pinyruoth achiel, ma omiyo pinyruodh Jo-Grik obedo pinyruodh mar ang'wen, to piny Israel obedo pinyruodh mar abich. Jo-Katholik mag Rumi timo kamano ahinya mondo gigeng' puonj machon mar Jo-Protestant ma wacho ni "tung' matin" mar le mar ang'wen (7:8,19-26) ochung' ne Papa kod winjruok mare gi pinyruodh Rumi. Kendo jogo ma ok gin Jo-Katholik ma nigi thuolo mar loko weche timo kamano nikech ok giyie gi weche ma ne okor ma ne owach, ma ne nyaka giyie ka ne giyie ni pinyruoth mar ang'wen mar piny mangima ma Sura mar 2 kod mar 7 en mar Rumi. Nikech pinyruodh Rumi ne ok okawo loch mar Jo-Grik nyaka e higni mag 100 kapok Kristo obiro, ka piny Siria oloyo pinyo e higa mar 63 kapok Kristo obiro, kendo giwacho ni Bug Daniel ne ondik e higni mag ariyo kapok Kristo obiro.

3. Tiende mag Jo-Katholik ma nigi thuolo kod ma ok nyal tiyo: Keto piny Grik e kar pinyruoth mar Rumi obed pinyruoth mar ang'wen ma Daniel ne dwaro ok nyal tieko chandruok ne Jo-Katholik kod jogo ma nigi thuolo. Nikech Daniel lero mana pinyruodhe adek mag piny mangima,

to ok ang'wen, ma ne dhi kawo kar piny Babilon, to historia mar piny nyiso maler ni piny Rumi bende ne en piny piny mangima, kendo ma ne en pinyruoth mogik ma ne okawo kar piny Babilon.

Bende, e kinde ma ne nitie pinyruoth mar piny mangima mar ang'wen ma ne luwore, Nyasaye mar polo ne dhi keto pinyruoth mar piny mangima ma ne ok bi kethore kata kawo loch gi oganda machielo (2:34-35; 44-45; 7:13-14,27). Mano jogo ma ne ohero thuolo kod Jo-Katholik ne dhi miyo obed pinyruodh Israel. To mano ne ok oketi e kinde ruodhi mag Jo-Grik. Ne oseket e Sinai e senchari mar 15 BC, kendo ne ochopo e giko e higa mar 70 AD ka jolweny mag piny Rumi nene oketho Yerusalem, e ndalo ruodhi kata loch mag piny Rumi. Kendo ka onego wapar ni chakruokne ne en e higni mag 200 kapok Kristo obiro e kinde ma Juda Makabeo kod jolupne ne yudoe thuolo kuom ng'et piny Siria ma ne ni e piny Grik, kaka jogo ma ne ogolo weche ma osewuoyo kuomgi malo timo, pod ne ochopo e giko e higa mar 70 AD, kendo ne ok en thuolo ma nyaka chieng'. Bende ne pok obedo pinyruoth mar piny mangima.

Bende, ka waparo ni pinyruoth mar piny mar abich ma ne luwore kaka mar Kristo mar Israel mar roho, kaka nyaka bed ni ne en -- ok mar pinyini (Johana 18:36) -- ne ok oket nyaka e kinde ruodhi mag Rumi. Nikech Johana Jabatiso kod Yesu kod jopuonjre mage, kapok Yesu otho, ne gilando ni "osechiegni" (Mat.3:2; 4:17' 10:7) kata "osechopo machiegni kodu" (Luka 10:7, 11). Kaka dweche auchiel kapok ogoye e musalaba kendo ochier, Yesu nowacho ni "nitie moko kuom jogo ma ochung' machiegni, ma ok bi ng'iyu tho nyaka gine pinyruodh Nyasaye biro gi teko" (Marko 9:1). Bang'e, bang' chier mare, ne omiyo jopuonjre mage geno ni "ubiro yudo teko ka Roho Maler obiro kuomu" (Tich Joote 1:8), ma ne owacho ni gibiro "batiso bang' ndalo mang'eny" (v.5). Kendo, e odiechieng' Pentekost, bang' ndalo apar bang' ka osedhi e polo, "giduto ne gipong' gi Roho Maler, kendo ne gichako wuoyo gi dhok mamoko kaka Roho ne omiyogi wuoyo" (Tich Joote 2:1-4). Teko mar Roho ne dhi nyime nyisore kuom "gik mathoth kod ranyisi [ma] ne otim kokalo kuom joote" (v.43).

Bende, min Yesu ne osenyisi kapok onyuole, ni "obiro bedo maduong', kendo obiro luongo ni Wuod Jachien Maduong' Mogik: kendo Ruoth Nyasaye biro miye kom mar loch mar wuon mare Daudi: kendo obiro locho ewi ot mar Jakobo [Israel] nyaka chieng'; kendo pinyruodhe ok bi bedoe" (Luka:321). Kendo e odiechieng' mar Pentekost, kuom puonj mar Roho Maler, ne olando ni osechier kuom joma otho kendo osedhi e polo mondo obet ewi kom mar loch mar Daudi (Tich Joote 2:22-36) -- ma en, mondo otelne oganda Nyasaye, Israel mar roho, ne Nyasaye, kaka Daudi notimo e locho kuom Israel mar ringruok. Bang' mano, "jomaler kod owete mowinjore e Kristo" ne owach ni ne ogol oko mar teko mar mudho kendo "ne oloki . . . e pinyruodh Wuode mar hera mare [Nyasaye]" (Jo-Kolosai 1:2, 13). Kendo ka Johana nondiko Fwenyo machiegni gi giko mar higni mag Jokristo mokwongo, nowacho ne josomo mage ma Jokristo niya, "An Johana, [an] owadu kendo ng'at ma nigi ng'eyo kanyakla kodu e masira kod pinyruoth kod kinda ma ni e Yesu" (1:9). E yo machielo, pinyruodh Kristo ne nitie kendo ne oting'o jogo ma ne ni "e Yesu" -- ma en jogo ma ne ni e winjruok kode kendo ma winjo wachne. Kendo gigo duto ne otimore e kinde ruodhi mag Rumi, to ok e kinde ruodhi mag Grik.

4. Giko kod Gik ma Onyiso: Omiyo, nenore ni ok nyal geng'ore ni pinyruodh Rumi ne en pinyruodh mar ang'wen ma Daniel 2 kod 7 nitie, ma e kinde ma Nyasaye mar polo ne nitie, ne dhi keto pinyruodh piny mangima kendo ma nyaka chieng'. "E ndalo mag ruodhi [jo Rumi] go, Nyasaye mar polo biro keto pinyruoth ma ok bi kethore nyaka chieng', kendo loch mare ok bi we ne oganda machielo: to pinyruothno biro kethore kendo ketho pinyruoth duto [ang'wen ma ne otelone], to an abiro chung' nyaka chieng' (2:4)." Kendo mano oriwo gik ma nyiso gik ma mulo pogruok kod "tung' apar" kod "tung' matin" machielo mar le kata pinyruoth mar ang'wen, kata ka wanyalo ng'eyogi gadier kata ok.

5. Pogo mag Pinyruoth mar Ang'wen: E Daniel 2, pinyruoth mar ang'wen ne ochung'ne tielo kod tielo (ma nyalo bedo ni gin ariyo) kod lith tiende (ma nyalo bedo ni gin apar) mag tipo ma ne Nebukadnesar noloko. Onge kiawa ni wechego ne nyiso pogruok ma ne nitie e pinyruoth mar Rumi e pinyruoth ma ne ni e yo wuok chieng' kod ma yo podho chieng', ma ne nigi pinyruoth kata provins "apar." E Daniel 7, pinyruoth mar ang'wen ochung'ne kaka le ma nigi tung' apar (ayat 7,20, 24), ma iwacho ni gin 'ruodhi apar' (kendo, adier, lochgi) ma wuok kata ma wuok e iye kendo oler ni gin achiel kuom pinyruoth ma owachno (ayat 24). Kendo e Fweny 17, bende nenore ni wan gi Rumi ma ne ochung'ne loch ma ochung'ne le ma nigi "tung' apar" (ayat 3, 12, 16). Gigi ne ochung' ne ruodhi apar ma e kinde ma ne ondikgo bug Fweny ne pok oyudo pinyruodhegi, to ne gidhi yudogi e kinde mabiro mondo giloch kanyakla gi leno kendo kaka achiel kuom pinyruodhe kata pinyruodhe kuom kinde machuok ma ne oler ni en "saa achiel" (v.12-17), kapok pinyruoth ma ne owachno okethi.

6. Kido mar "Tung' Apar": Namba 'apar' nyalo bedo ni ok oket kuom apar gadier, to nyalo bedo namba ma ng'injo ma nyiso namba duto ma ok ng'ere to ber. Kendo e kind jogo ma paro ni apar en adier ni onge ng'at ma oyie kuom ni gin ang'o ma losogi. Mano en adier kuom jogo ma okawo, wayie e yo ma ok kare, ni piny Grik en pinyruoth mar ang'wen. Kuom ranyisi, Kalumet oting'o nying' ruodhi achiel achiel kaka: (1) Seleuko Nikator, (2) Antioko Soter, (3) Antioko Teo, (4) Antioko Kaliniko, (5) Seleo Keraunus, (6) Antioko Maduong', (7) Seleo Filopater ma en owadgi, (8) Mitilene, ma ne omi Siria kod Finisia e lwete, (9) Antigone, kod (10) wuod Demetrio ma ne nigi pinjego, ma ne nigi nying' mag ruodhi. Jomoko weyo Demetrio, kendo gichako gi Aleksanda Maduong', kata timo lokruok mamoko. Kendo gin duto gin gi ng'injo mar jogo ma ne otelo negi kod jogo ma ne odak e kindegi, to ndiko neno ni miyo gin duto bedo e kindegi.

Kuom ranyisi, Adam Clarke wacho ni "gikwanre kamano:" Jo-Aleman, e piny Jerman, (6) Jo-Frank, e piny Faransa, (7) Jo-Burgundy, e piny Burgundy, (8) Jo-Saracen, e piny Afrika kod piny Spain, (9) Jo-Goth, e piny Spain mamoko, kod (10) Jo-Saxon, e piny Ingresa. Buku maduong' ma Horne nondiko mar 1889, ma iluongo ni Chakruok mar Somo Maduong' kod Ng'eyo Ndiko Maler (1889) chiwo listi abich ma josomo mang'eny ma nigi huma ahinya nondiko, to onge ariyo kuomgi ma chalre chuth kata obedo ni gin duto gin gi gik moko ma chalre.

Kendo buk ma Straub nondiko (1935), ma nigi ber mang'eny kuom duto, oting'o weche maluwoji ma nigi pogruok mang'eny moloyo kendo ma oket tarik: (1) Jo-Frank, higa mar 360-749 bang' Kristo; (2) Jo-Goth, higa mar 385 nyaka 523 bang' Kristo; (3)

Jo-Goth, higa mar 398 nyaka 419 bang' Kristo; (4) Joma ketho piny, higa mar 429 nyaka 533 bang' Kristo; (5) Jo-Burgundia, higa mar 419 nyaka 534 bang' Kristo; (6) Jo-Sakson, higa mar 449 nyaka 457 bang' Kristo; (7) Suwe, higa mar 409 nyaka 585 bang' Kristo; (8) Higa 453 nyaka 566 bang' Kristo; (9) Jo-Lombard, higa mar 568 nyaka 774 bang' Kristo; kendo (10) Loch mar Wuokchieng', higa mar 595 nyaka 1453 bang' Kristo.

Gimomiyo Straub nigi pinyruodh Wuokchieng' ma ne ochako e higa mar 595 bang' Kristo, ok ong'ere maber. To nyalo bedo ni en richo mar ndiko, ka en higa mar 395 AD. Nikech e odiechieng'no, bang' tho mar Ruoth Theodosius, jatelo mar abich bang' Constantine Maduong', Loch mar Rumi ne opogre e kind yawuote ariyo, Arcadius kod Honorus -- Arcadius ne omi nus ma yo wuokchieng' ka dala maduong' ne ni Konstantinople to Honorus ne omi nus ma yo podho chieng' ka dala maduong' ne en Rumi. Loch mar Rumi ma Wuokchieng' nochopo e giko e higa mar AD 496. To Loch mar Rumi ma Wuokchieng', kata Loch mar Rumi ma Wuokchieng', ma bende iluongo ni Loch mar Byzantium, ne osiko nyaka lwar mar Konstantinople e lwet jo Turkey e higa mar AD 453.

Ne ochako luongo ni Loch mar Byzantium kowuok e taon mar Jo-Grik ma ne ni e nam Bosporus ma ne pogo piny Ulaya gi Asia, kendo ne ogere kendo, omiye loch, kendo omiye nying' machielo gi Constantine, ma ne oluongo ni Rumi Manyien kendo nomiyo obedo dala maduong' mar piny Rumi duto, ma ne odong' nyaka e giko mar piny Rumi ma osewuoye malo kanyo. Bang' pogruokno, chik mar Jo-Rumi kod timbe mang'eny machon mag Jo-Rumi ne dhi nyime e piny Wuokchieng', kata obedo ni mapiyo bang'e, dho Latin ne omiyo dho Grik bedo dhok ma ne ji ohero ahinya, kendo ngima kod gik ma ne otimre ne odoko ma ng'eny ahinya e piny Wuokchieng'. Kanisa bende ne obedo mopogore ahinya e piny ma Wuokchieng' kod ma Podhochieng', ma ne okelo pogruok mang'eny kendo gikone, ne okethore kendo ogol oko e higa mar AD 1054 ma osebedo ka dhi nyime nyaka sani.

Kata kamano, gima duong' ahinya, kuom wuoyo kuom ruodhi kata pinyruodhe "apar" nenore ni ok wanyal ng'eyo maber ni gin ng'a gini kata gin ang'o, ka nambano en mar adier kendo ma en adier kar bedo mar ranyisi. Ok mana ni chenro makende ma chwo osekelo ok rwakre gi nyawadgi, to onge kata achiel kuomgi ma nenore ni chopo dwaro duto mag ndiko.

E buge ariyo mag Daniel kod Fweny, gin e kind pinyruodh Rumi kapok okethore, kendo gin duto gin kanyakla e lweny gi "jomaler" (Daniel) kod "Nyarombo," "Ruoth mar ruodhi, kendo Ruoth mar ruodhi" kod jogo 'ni kode' (Fweny). Kendo e Fweny, ok mana ni Nyarombo kod jogo ma ne ni kode ema ne oloyogi kende, to gin, e yo machielo, ne gibiro kwedo taon mar jawuoro (Rumi ma Ja-Yahudi) kendo gimiyo obedo maonge ng'ato kaka ng'at ma ketho kendo ma ng'ado bura -- omiyo, ne nenore ni ochung' ne loch ma ne odoko Jokristo kendo ma ne okonyo e loch mar jo-Yahudi e pinyruoth ma ne okethore kapok la. Kendo e Daniel, loch ne owuok kuom wasiki mag jomaler kendo ne owuok kuom jomaler giwegi, kaka ne otimore e pinyruodh Rumi ka Jokristo ne oloyo din ma ok oyie Nyasaye. Omiyo, kama Daniel kod Fweny opogore matin e weche matut, gin mana gik ma medore kar ng'ado bura.

E Fwenyo, "apar" ne gin e chakruok achiel kuom "le" kuom "saa achiel" kapok odonjo "e ketho" kendo ka pod en e lweny gi jomaler. To Jo-Lombard, ma osewuoyo kuomgi e chiegni listi duto ma osewuoyo kuomgi malo kanyo, ne obiro kaka pinyruoth, kaluwore gi Straub, e higa mar 568 bang' Kristo kendo ne gidhi nyime nyaka higa mar 774 bang' Kristo, ma kinde ma ne ochakoe pinyno ne en bang' lwar mar pinyruoth ma yo podho chieng' e higa mar 496 bang' Kristo. 300) mondo obed ng'at ma ketho Jokristo. Kuom adier, tarik mag chakruok mag "apar" duto kaka Straub nondiko [higa 360, 385, 398, 419, 449, 409, 453, 568, 595] gin ma osekalo ahinya mondo odonjre e masira ma ne otimnegi e piny Rumi. Ruoth Julian, higa mar 361 nyaka 749 bang' Kristo, ma mana Jo-Frank kende, ma ne nyalo bedo gi ng'eyo to ne ok otimo kamano, nyaka sani wan gi rekod moro amora). Bende, "Pinyruok mar Wuokchieng'" kaka kamano, ma ne nigi chakruok mare mapile gi ruodhi mopogore opogore e higa mar AD 395, ne ok obedo ng'at ma ne ketho Jokristo nyaka chieng', to ne en osiepgi kendo jaritgi kar mano.

Gikone, ka ok odonjore e ng'anjo mag ruoth, apar duto kaka Straub nondiko (ma ng'ato nyalo ng'ado bura matin moloyo nus mamoko) ne obiro bedoe -- mak mana Jo-Lombard kod Pinyruoth ma Wuokchieng' (mar ne Jo-Lombard kende, ka tarik ma Straub ne ochakogo pinyruoth mar Wuokchieng' ne obiro nyaka pinyruoth mar Wuokchieng' -- yo duto chakre higa mar 360 nyaka 453 bang' Kristo, kata chakre higni 116 nyaka 23 kapok olwar. Koro -- ka odiechieng' achiel ochung' kuom higa achiel, kaka kinde ka kinde ikwano -- saa achiel ma ng'ato ka ng'ato kuomgi ne nigi teko gi leno ne dhi bedo 1/12 kata 1/24 mar odiechieng' -- omiyo, dwe achiel kata dwe 1/2! -- ma nenore ni en gima ok winjore ahinya, ok mana nikech weche machuok mokalo kiewo, to ahinya nikech kinde ma ne gidak kanyachiel gi leno ne ok owinjore ka iporo gi kaka ne gin gi teko machuok kode. Omiyo, ne dhi nenore ni "saa achiel" nyaka bed ranyisi mar kinde matin ahinya to ma onge giko. Kendo, ka en kamano, ok en gima ok nyalre ni "tung' apar" bende gin ranyisi moloyo bedo ruodhi kata pinyruodhe apar ma ng'ato nyalo ng'eyo gadier. Mano ne dhi nyiso gimomiyo nitie pogruok ma nitie e listi mag jopuonjre madongo ma temo miyogi adier, kata obedo ni gin joma rito gik machon kata joma rito weche mag din.

7. "Tung' Matin" mar Pinyruoth mar Ang'wen: ne oketgi e Daniel 7:8, iwacho ni ne obiro e kind tung' apar, ma e nyimgi ne ogol tung' adek mokwongo gi ng'injogi." Maduong' Mogik, kendo kinde ne ochopo ma jomaler ne yudoe pinyruoth" (vers 20-22).

Kendo e ndiko mar 24-27, iwuoyo kuome ni ne oketo ruodhi adek piny, ne owacho weche ma dhi ataro gi Jalo Maduong', ne oketho jomaler mag Jalo Malo, kendo ne oparo mar loko kinde kod chik -- kendo ne oyiene timo kamano kuom "kinde kod kinde kod nus mar kinde" (ma ji mang'eny okawe ni en higni matin bang'e) --/2. pinyruoth kod loch, kod duong' mar pinyruodhe ma ni e bwo polo duto, ibiro mi oganda maler mag Jachien Maduong' Mogik."

"Kinde, kinde, kod nus mar kinde" (v.25) yudore kendo e 12:6, kendo e weche ariyogo duto, en ranyisi mar kinde ma jomaler kata oganda Nyasaye itimo lweny. Oyudore kendo e Fweny 12:14, ma nyalo bedo ni oting'o weche ma Daniel notiyogo, kendo owinjore gi "ndalo gana gi gana gi mia ariyo gi piero achiel" e sula mar 6 kod e 11:3, kendo nyaka "dweche piero ang'wen gi ariyo" e 11:28 kod 13:5 ma ochung' ne kinde maduong'/1 mar higni -- ng'ado bura ne oganda Nyasaye. E Fwenyo, nenore ni opogore gi "higni gana gi gana" mag Sura mar 20:1-6 ma jomaler

bedo thuolo kuom kum ma piny mangima kod piny mangima oting'o, ma en kido ma ne otelo kendo kuom kinde matin bang' ": higni gana gi gana." Kapo ni itiyoyo gi yo mar ng'eyo tiend wach ma higa ka odiechieng' e weche ariyogo duto, higni 3 1/2 mag jonabi ne dhi nyiso higni 1,260 mag kalenda to higni gana gi gana mag jonabi ne dhi nyiso higni 360,000 mag kalenda. Kata kamano, nyalo bedo ni weche ariyogo gin ranyisi to ok gin weche ma adier, ma achiel kuomgi ochung' ne kinde matin ma onge giko to machielo ochung' ne kinde ma onge giko to mabor ahinya.

Joma loko weche mag Jo-Katholik kod joma ng'iyoyo weche mag Jo-Katholik tiyo kod higni 3 1/2 ma ni e Daniel 7 e kinde ma Antiokus Epifanes ne okedogo gi Israel kendo notemo tieko din ma Jo-Yahudi, ka gimiyoyo, kaka gitimo, le mar ang'wen e sula ma kamano bedo pinyruoth mar Jo-Grik, kendo Antiokus Epifanes bedo "ng'at matin ma ne ng'ado lweny bang'e." Kendo "tung' adek mokwongo" ma ne ogol e nyime (v.8), ma ne olere ni gin "ruoth adek" ma ne oketo piny (v.24), moko kuom jogo ma ne ogolo weche ma malo paro ni ne gin (1) owadgi, Seleukus mar ang'wen, ma ne onego, (2) wuod Seleukus mar ang'wen, Seleukus mar ang'wen, wuod Demetrio mar ang'wen (So in3) nyalo bedo ni Heliodorus, ma ne onego Seleukus kuom chenro mare gi gombo mar keto wuode matin e kom mar loch ka en owuon en jatend loch -- to ne onege gi Antiokus Epifanes, ma ne okawo kom mar loch en owuon kendo ma igeno ni en e ma ne oloso gik moko duto ma ne omiyoyo odonjo e kom loch. Mokwongo, ne ipare ni lerno ne dhi nenore ni en gima nyalore ka Antiokus Epifane ne oriw gi le mar ang'wen kar tudruok gi le mar adek kod pinyruoth. Kata kamano, ka iparo matut, tung' apargo inyiso e neno kaka gik ma ne otimore e kinde achiel, to e puonj mag joma nigithuolo kod Jo-Katholik, gin tung' ma luwore ahinya.

Kaka jogo ma loko weche mag Jo-Protestant, thothgi wacho ni le mar ang'wen kod pinyruoth mar Daniel 7 ochung' ne pinyruoth mar Rumi kendo ni chal gi le mar Fwenyo 13:1-10 kod sula mar 17, ma bende ne nigithung' apar, gisebedo ka gin gi paro matin kendo ma ji ohero (to ok gin gi paro achiel) ni " Kata kamano, e kind jogo ma timo kamano, onge ng'at ma oyie kuom pogruok mage mag pinyruodh Rumi ma ochung'ne tung' adek ma Papa "ne oketo piny." Kuom ranyisi, Straub wacho ni "jo-Ostro, Jo-Vandal, kod Jo-Burgundia, nikech ne gin Jo-Arian e yie." To Adam Clarke wacho kama: "Magi nyalo bedo ni, 1. Loch mar Ravenna. 2. Loch mar Jo-Lombard.

Kae to Clarke lero kaka luwogi: "Mokwongo ne omiyoyo Papa, Stefano mar ariyo, gi Pepin, ruoth mar Faransa, higa mar 755 bang' Kristo; kendo mano ne omiyoyo jotelo mag papa mag kinde matin. joma luwo Nyasaye."

(RIE: Ng'at ma bang'e bende ong'ere kaka Louis I kata Louis Jaber, wuode, kendo jatelo (814-48 AD) mar Charlemagne kaka ruoth ma milambo. mar pinyruoth mar papa.

Tiende machielo, ma onyis e Pulpit Commentary ma ji ohero ahinya, miyo tung' apar bedo "jodongo" apar mag Pinyruoth mar Rumi, kendo ruoth mar Pinyruoth mar Rumi ma ne luwo Pinyruoth mar Rumi bedo "tung' matin" ma ne odoko maduong', ma e nyime tung' adek mokwongo ne "ogol piny" kata "Oboke mar ler mare en kaka luwogi: Kaka puonj maduong' mar "tung'" en teko, yo ma nyalo konyo ahinya nenore ni en kawo tung' 'apar' kaka jodongo mag

piny Rumi ma ne en loch mar Republik. Jogo ne gin, ka wawacho kaka ng'ato nyalo ng'eyo, apar -- jotend piny ariyo, ma ne gin jotend piny ariyo, jotend piny ariyo, kod jotend piny ang'wen. Teko mar ruoth ne ok ong'ere chuth e chik mar piny Rumi; to, ka obiro bang' mamoko, ne okawo teko mar jodongo adek kuom jodongogo -- jodongo ma ne ng'ado osuru, jodongo ma ne ng'ado bura, kod jodongo ma ne ng'ado bura. Kata kamano, ler ma kamano nenore ni ok owinjore, nikech olokore kowuok kuom jotend bura achiel achiel nyaka e kidienje mag jodongogi; kendo, ka ng'at ma ne ng'ado bura ne nigi jodongo ang'wen, jotelo ariyo, kod jodongo ariyo ma ne ng'ado bura, mano miyo kwan mar jodongo aboro kar jodongo adek ma ne okaw!

Ogost (27 kapok Kristo obiro nyaka 14 AD, ma ne omiyo pinyruothno obedo nyalore kuom bedo jatend pinyruoth kuom ngimane duto e chakruok mar higa mar 44 kapok Kristo obiro, ne onege, kata kamano, tarik 15 dwe mar adek higanu kaka duoko, kendo nikech ne onge ruoth ma ne ong'ere nyaka higa mar 17 kapok Kristo obiro, osenyiso chon; bang'e, Tiberio (higni 14-37 bang' Kristo), Kaligula (higni 37-41), Klaudio (higni 41-54), kod Nero (higni 54-68 bang' Kristo). Ne oluwo lweny machiek kapok Vespasian obedo ruoth, kendo jolweny mage ne oyier moro ka moro gi jolweny mage Galba, Otho, kod Vitellius. Galba noweyo tich bang' dweche moko (68-69) kendo ne onege; Otho (69, dwe mar achiel nyaka dwe mar ang'wen), kendo nene onego ngimane owuon; Vitellius machuok (69) -- jogo adek ma ne otelo kuom dweche madirom 18 kende. Vespasian nene ong'eyo Vitellius kod Otho, to e higa mar 68 AD, jolweny mage owuon nene olando ni en kingi. Ka ne gidwogo kowuok e Wuokchieng', jolweny mage kod mag Vitellius ne ogoyo lweny kendo ne onego, kendo Vespasian ne oyiene bedo ruoth. To ne oketo piny mana tung' achiel, to ok adek -- ma onge moro kuomgi ma jondiko mang'eny mag weche machon kwano, nikech ne gin jogo ma ne timore kaka ruodhi ma adier kaachiel gi bedo gi loch ma ok owinjore. Kata kamano, ka ikwanogi, ne nitie mana ruodhi aboro ma ne pok Vespasian obiro (ma ne locho ka giluwore, kata kamano, to ok e kinde achiel) -- kendo ka Julius Kaisar onego okwan, ne pod gin mana ruodhi aboro. Omiyo, Vespasian ne ok nyal bedo tung' mar apar gi achiel ma ne oketo piny "tung' adek mokwongo" ma Daniel 7:8 wacho ni. Bende, ok nyaka Domitian (81-96 bang' Kristo) ma wan gi gimoro ma chal gi "tung' matin" ma Daniel ne olero, kendo kata en bende ne ok oketo piny jotelo adek ma ne otelone. Omiyo, onge gimoro amora kuom ler ma kamano ma luwore gi ranyisi mar jonabi.

Oboke mar gigo duto en ni nenore ni ok wanyal ng'eyo adier ni tung' apar kata "tung' matin" ne gin ng'a, ka en kamano. Kendo kata obedo ni ler ma ji ohero ahinya mar "tung' matin" en ni ne ochung' ne Papa, ng'eyono ok en gima onge gi pek ma en-go. ne onego "oting'o malo" kata "oketo piny," en adier ni ne ok en gi chakruok mare nyaka kinde moro bang' lwar mar Rumi e higa mar 476 AD, kendo ne ochung' molooyo e wi gik ma ne okethore mag pinyruoth ma yo podho chieng' -- kinde moro ahinya bang' ka "tung' apar" duto ne osetiyo kod teko gi kendo kaka achiel kuom lweny mar "sahour" taon mar dhako mar Rumi ma Ja-Yahudi kendo nenore ni ne okonyo e miyo Jokristo obed gi loch e wi din ma Jo-Yahudi e pinyruothno, kendo kamano bende bang' ka "le" mar Rumi ma ne en ruoth ne osedhi "e ketho," duto kaka ne ondik e Fweny 17 .

RIEK: Adam Clarke wacho ni, "Onge ng'ato ma nyalo tiyo maber kata tiyo chuth kaka papa mag Rumi." Kendo kendo: "Ka teko mar papa, kaka tung' kata teko mar kinde, oket kae, ma en gima

nyalo bedo ni, (kendo wang'eyo ni tekono ne omiye e higa mar 755 ne Papa Stephen II, gi Pepin, ruoth mar France,) ka ikwano higni gana gi gana achiel gi mia ariyo gi piero auchiel kowuok e kindeno, wakelo e higa mar AD 2015." Kata obedo ni owacho ni, "Ok aketo paro mang'eny kata ng'ado bura kuom tarikgo," to otiyo gi weche mabeyo kuomgi e weche ma ne owacho e 8:14, kaka ibiro neno kendo bang'e.

Sura mar 5

Wach motelo - Pinyruoth Daniel Sura mar 8

1. Ne ochung'ne Nyarombo ma Nyarombo kod Nyarombo ma Nyako: Magi ne oneno gi Daniel e neno mare mar ariyo, ma ne oler e Ndiko 1-8, kendo ma ne onyisre e Ndiko 15-25.

"Nyaro . . . ne nigi tung' ariyo: kendo tung' ariyogo ne ni malo, to achiel ne ni malo moloyo machielo, kendo ma malo ne owuok bang'e." "Dielno ne owuok e piny ma milambo . . . kendo . . . ne en gi tung' ma ne nenore e kind wang'e." "To ka ne en gi teko, tung' maduong'no notur, kendo e kar tung'no, tung' ang'wen ma ng'eny nowuok e yo ma dhi yo yamo ang'wen mag polo."

"Nyaro ma ne ineno ma ne nigi tung' ariyo, gin ruodhi mag Media kod Persia. To diel ma ng'ich en ruoth mar Grik, kendo tung' maduong' ma ni e kind wang'e en ruoth mokwongo. To kuom gima ne okethore, e kabedo ma ang'wen ne ochung'e, pinyruodhe ang'wen biro chung', to ok gi teko mare."

Inyalo neno ni gik ma kamago gin kaka le mar ariyo kod mar adek kod pinyruodhe ma Daniel ne oneno e lek mokwongo, e Sura mar 7. E sula ni, ruodhi mag Jo-Midia kod Jo-Persia ok nyis pinyruoth ariyo, to pinyruoth achiel ma nigi pinyruoth ariyo, ma opogore gi jogo ma ne loko weche mag Jo-Katholik mag Rumi, kendo ma ne luwore gi kaka ne ondik weche mamoko. Omiyo, mano nyiso ni le mar ang'wen ma ne okor e Sura mar 7 kod tiende kod tiende kod lith tiende mag tipo ma Nebukadnesar ne oneno e lek mar Sura mar 2, ne ok ochung' ne piny Grik, to ne ochung' ne pinyruodh Rumi.

Tung' ariyo mag nyarombono nyiso teko mag Jo-Midia kod Jo-Persia. Mokwongo, Jo-Media ema ne locho, to bang'e Jo-Persia ne locho.

"Tung' achiel ma ne ong'ere" mar diel ma wuoyi ne en ruoth mokwongo mar pinyruodh Grik, ma ne en Aleksanda Maduong'. Ne okethore gi tho mar Alexander e higa mar 323 kapok Kristo obiro "Tung' ang'wen ma ng'eny" ma ne obiro e loye nyiso pogruok ma ne nitie e pinyruodhe bang' thone e kind jolweny mage ang'wen. Joma ne nigi teko ahinya e kindgi ne gin Ptolemy, ma ne omiye piny Misri, kod Seleukus mokwongo, ma ne Siria kod piny Wuokchieng' duto obedo mare.

2. "Tung' Matin" mar Nyarombo Ma Ong'ere: "Kuom achiel kuomgi [kuom achiel kuom tung' ang'wen ma malo] nowuok tung' matin, ma ne omedore ahinya, kochomo piny ma milambo, kowuok yo wuok chieng', kendo kochomo piny ma nigi duong'" (v.9). Lero kuome kod ketho ma

ne otimo dhi nyime nyaka e sula mar 14, ka nitie lero mathoth e sula mar 23-27, ka ochako kama: "To e kinde mogik mar pinyruodhgi, ka joketho chik ochopo e giko, ruoth ma wang'e mager kendo ma ong'eyo weche ma mudho, biro chung' gi teko mare owuon, to ok bi bedo gi teko mare owuon. gik ma kelo mijing'o, kendo obiro yudo loch e timo gima odwaro;

Ka ng'ato oyie, wachno wuoyo kuom Antiokus Epifane, ma ne en wuod wuon Seleukus I, ruoth mar Siria kod ma Wuokchieng'. Ne odwaro keto piny Misri kendo pod odhi nyime gi Wuokchieng' e piny ma ne oteloe, kendo Palestina bende, ka otemo makende mar ketho din ma Jo-Yahudi kendo keto din mar jo-Yahudi e piny ma bang'e. Kaka ne oketho piny Maler kod kama ne en-go maler, oler e sula auchiel mokwongo mag buk mar 1 Makabe kod e bug Josephus, Lwenje mag Jo-Yahudi, Buk mar I, 1:1-4.

Kinde chakre ka ne oketho kar lamo maler nyaka ka ne olose, ne onego obed "chieng' gana gi gana gi mia adek e odhiambo kod otieno" (vers 14, 26). Mano nyalo nyiso ni odhiambo 2,300 ka oriw gi odhiambo 2,300, omiyo, odiochienge 2,300; kata nyalo nyiso kwan mar odhiambo duto ka oriw gi otieno, omiyo ndalo 1,150 -- otieno kod odhiambo ma romre gi odiechieng' achiel, kaka e Chakruok 1. Gima bang'e ohero gi weche ma ondik e wi weche machon. Josephus nowacho kuom Antiokus Epifane ni, "Ne oketho hekalu bende, kendo ne oketo giko kuom tim ma ne itimo pile pile mar chiwo misango mar ng'uono kuom higni adek gi dweche auchiel" (Lwenje, 1, 1:1), -- ma ne nyalo bedo "namba ma ng'ato nyalo ng'iyogo" kuom ndalo 1,150, kata higni adek kod dweche ariyo moloyo dweche ariyo. Bende, kaluwore gi buk mar 1 Makabeo (sula 1 kod 4), ne okalo mana higni adek matin chakre kinde ma ne ogergo misango mar joma ok oyie Nyasaye e hekalu ma ne ni Yerusalem nyaka Juda Makabeo, ma ne en Ja-Yahudi ma ne ohero pinye kendo ma ne en jatelo mar jolweny, ne onyalo donjo e Yerusalem, oloso kama maler, kendo ne odwoko lamo ma ne luwo chike kendo ma ne itimo pile. tich mar ketho mwandu kendo kama nothoe bang' kinde matin bang' winjo wach ma ne otimne Judas Makabeo.

En gima onego wang'e ni "tung' matin" mar sula motelo ok nyal bedo "tung' matin" mar sula ni. E kind gik mamoko, mokwongo nowuok e kind tung' apar mag le mar ang'wen, ma ne ochung' ne pinyruodh Rumi, to mar ariyo nowuok e achiel kuom tung' ang'wen mag le mar ariyo ma ne oting'o e sula ni, ma ne ochung' ne pinyruoth mar Jo-Grik kendo ma ne chal gi le mar adek ma ne oting'o e sula ma ne okalo. Loch mar Rumi ne nigi pinyruoth apar ma ne locho e kindeno. Loch mar Jo-Grik ne opogore obed pinje ang'wen. En e giko mar historia mar jogo ang'wen ma Antiokus Epifanes nobiro e piny (8:23) -- madirom higa mar 175 kapok Kristo obiro -- higni 148 bang' tho mar Aleksanda Maduong' e higa mar 323 kapok Kristo obiro, kendo higni 137 kapok ng'et pinyruoth mare mogik (Misri) oloch gi Jo-Rumi bang'e e higa30 kapok Kristo obiro, bang' higni 148 kapok Kristo otho. higni bang' tho mar Antiokus Epifane).

NOTE: Ka owuoyo kendo kuom Adam Clarke, ogolo wach maluwogi e wi Ndiko mar 14: "Kata obedo ni e yo makare, en saa gana gi gana ariyo gi mia adek otieno kod odhiambo, kata kamano, aparo ni odiechieng' mar jaote onego winjore kae, kaka e buge mamoko mag jaoteni, kendo nyaka onyis higni mang'eny ahinya. Asia,) mae ne en . . higni mia adek nyaka 1996 AD, . Omiyo, ne dhi nenore ni en gi tim mar yie ni ler mar kar lamo maler ne oriwre gi lalruok mar teko mar

kinde matin kuom loch mar papa. Mae oken kaka ng'at ma ng'ado bura, to mondo omi ranyisi mar puonj mamoko.

Sura mar 6

Jumache Piero Abiro
Daniel Sura mar 9

E higa mokwongo mar loch mar Dario ma Ja-Midia e wi piny Jo-Kaldea (chiegni higa mar 538 kapok Kristo obiro), Daniel ne ong'eyo kuom buge (ma nenore ni 2 Koroniko 36:21 kod Yeremia 25:11-12; 29:19) ne gin higni ma ne Jo-Babilon otergo Jo-Kaldea, ma ne dhi chopo mapiyo ahinya. Mano ne obedo ng'at ma ne ohero ahinya kendo ma ne omiye lamo mang'eny kod kwayo, gi "kech kod lewni mag ng'ut kod buru" (v.4). Kaka duoko, malaika Gabriel ne ooro mondo onyise gik mamoko ma ne dhi timore ma ne oket chik ne ogandane ma ne ok oketi e higni piero abiro ma ne gin e tuech (v.20-27). Gigi ne dhi medore, kaka nenore, nyaka e kinde Kristo, kendo ne olerogi kaka "jumbe piero abiro" (ma ji mang'eny oyie ni gin juma piero abiro mag higni, kata higni 490), ma opogore e kinde adek mag higni abiriyo, 62, kod achiel -- kata higni 49. Kendo e kinde moro ma ok oyange bang' ka "ng'at ma owier, ruoth" (ma nenore ni en Kristo), oseket oko e "diere" mar juma mar 70 (manyiso ni, juma maluwo "jumbe piero adek gi ariyo"), taon kod hekalu ("kabedo maler") ne dhi kethore kendo gi "jo Rumi" ne otelo gi Tito, jatend ruoth ma bang'e ne obedo ruoth mar Rumi, ma ne oketho Yerusalem kod hekalu e higa mar 70 bang' Kristo).

NE EN CHIKE ANG'WEN ma ne ochung'ne duoko Jo-Yahudi ma ne oter e tuech kod gero kendo hekalu kod Yerusalem: (1) Koro Sairus Maduong', higa mar 536 kapok Kristo obiro (Esra 1:2-4; 2 Koronike 36:22-23); (2) Kokalo kuom Dario Maduong' (Histaspe), higa mar 519 kapok Kristo obiro (Esra 6:1-12); (3) Kokalo kuom Artahsasta, higa mar 458 kata 457 kapok Kristo obiro (Esra 7:7,11-26); (4) Kokalo kuom Artahsasta kendo, higa mar 445 kapok Kristo obiro) (Nehemia 1:1; 2:1-8).

Ka wachako gi higa mar 26 bang' Kristo, higa mar batiso mar Kristo, mar wiro gi Roho Maler, kendo mar ng'eyo Israel kaka Wuod Nyasaye, Johana 1:31-34 (ka ne en gi higni 30, Luka 3:21-23, nyuol mare ne ok okalo higni 4 kapok Kristo obiro kaluwore gi kwan marwa mar Jo-Grik). 62 juma mag higni), wachopo e higa mar 457 kapok Kristo obiro, chik mokwongo mar Artahsasta (wuod Ruoth Esta, ma ni e bug Esta) -- ma nenore ni ne otiyo maber moloyo chik ma ne otelo. Bende en gima en adier ni Kristo ne otho e musalaba bang' higni madirom 3 1/2 mag tij lendo mare owuon, kata e diere juma mar 70 mar Daniel ma ne dhi "timo singruok motegno gi ji mang'eny." Kaluwore gi thone, ne odoko "jaloch mar singruok manyien" (Jo-Hibrania 9:15, kendo ne olando e yo malach ne Jo-Yahudi higni 3 1/2 ma ne odong' mag "juma" mar 70, bang' kinde matin bang'e ne ochiw ne Jo-Yahudi kaka bende ne Jo-Yahudi -- "ne Ja-Grik mokwongo, 1).

MANO NE EN CHOPO MOPOGORE mar gima ne dhi bedo wach ma ne onyiso gik mabiro timore kata ka ne omiye e higni mag 2 BC kaka jogo ma ne ohero ng'ato ne wacho ni, kar ng'ado bura

e higni mag 6 BC kaka Buk mar Daniel owuon ne wacho ni. Onge yo ma ne nyalo miyo ondik wachni bang' gik ma ne otimore!

SURA BENDE KELO LERO kuom Sura 2 kod 7 kuom wach mar kinde ma ne oket pinyruoth mar polo e kinde ruodhi mag Rumi. Nikech Kristo, ma ne otho e musalaba e bwo loch mar Rumi, Pontio Pilato e higa mar 30 bang' Kristo, kendo ma ne ochier bang' tho, nodhi e polo kendo ne okawe oko mar wang' dhano gi boche, bang' ndalo 40 bang' chier mare (neni Tich Joote 1:1-11). En gima nenore ni en e ma ne "obi-ro gi boche mag polo . . . nyaka ne jomachon," kendo "ne omiye . . . loch, kod duong', kod pinyruoth, mondo oganda duto, pinje duto, kod dhok duto otimne tichne: [ma] loch mare en loch ma nyaka chieng' ma piny ok bi rumo . timo], kendo pinyruodhe ok bi kethore" (7:13-14).

Sura mar 7

Wach - Lweny Maduong' Daniel Sura mar 10-12

1. Sura mar 10: "E higa mar adek mar ruoth Sairus ma piny Persia, [ma ne dhi bedo higa mar 534 kapok Kristo obiro], wach moro ne oyango ne Daniel" ma ne ochung'ne "lweny maduong'" (ayat 1-2). Kendo Sura mar 10, 11, kod 12 opong' gi wachno. En ng'at ma medo Sura mar 8 kod mar 9, kendo omulo weche moko ma ng'ato nyalo ng'eyo e wi Pinyruoth mar Ang'wen, kendo ogolo gik moko ma ng'ato nyalo ng'eyo e wi Sura mar 7. Ne ooro malaika moro ir Daniel mondo omiye "ng'eyo gima biro timore ne ogandani e ndalo mabiro, nikech nenono pod nitie kuom ndalo mang'eny" (1:1). E yo maduong', Sura mar 10 kod mar 11 neno ni wuoyo kuom gik ma ne dhi kelo giko mar pinyruodh Jo-Grik e wi Siria kendo bang'e piny Misri gi Jo-Rumi e higa mar 63 kapok Kristo obiro kod higa mar 30 kapok Kristo obiro. Mano ne dhi bedo "ndalo mang'eny" bang' ka ne oseme neno. Kendo ji mang'eny paro ni Sura mar 12 en Sura mar giko mar piny, kata ma wuoyo kuom gik mogik mag historia. En gima nyalore ni sula mogik mar Sura mar 11 bende nigi weche ma nyiso gik ma nyiso giko mar piny.

2. Sura mar 11: E sura ni, wan gi piche mag historia kod lwar mar pinyruodhe mag Jo-Midia gi Jo-Persia kod Jo-Grik ma ne onyis Daniel -- to sama nenore ni ok bi bedo gi Jo-Media mamoko e kom loch, kendo pinyruothno en pinyruodh Jo-Persia moloyo Jo-Midia. Ne onyisi Daniel ni, "Ne, ruodhi adek mamoko biro chung' e piny Persia, to ruodhi mar ang'wen biro bedo gi mwandu mang'eny moloyo ruodhi duto, kendo ka osebedo gi teko kuom mwandu mage, obiro kelo ruodhi duto mondo giked kod piny Grik" (v.2).

KA NE OWACH GINO E HIGA MAR ADEKE MAR KUROK, ruoth mar Persia, kata higa mar 534 kapok Kristo obiro ka en gi higni ang'wen mamoko mag locho, ne okawe e ranyisi marwa mokwongo mar "Buk mar Daniel" ni en ng'at mokwongo kuom jogo adek. Mano ne otimore nikech ne ipare ni nyalo bedo ni Smerdis (ma bende iluongo ni Bardiya, kendo ma ondiki kaka kamano e chat ma ne oket gi ranyisi ma ne owach sani) nyalo bedo ni ok bi kwanre kaka ruoth nikech gik ma luwogi ma ne ondik e buk mar The New Columbia:

"Smerdis, dc528 kapok Kristo obiro, wuoyi mar ariyo mar Kuro Maduong', ruoth mar piny Persia. Bende iluongo ni Bardiya. Ne onege gi owadgi Cambyses II, mane oketo nekno e kich. ne oluor kaka Smerdis kendo olando ni en ruoth Bang' loch kuom dweche abiryo, Smerdis ma miriambo nothuki piny (higa 521 kapok Kristo obiro) kendo onege, an eka okawo kar Guamata.

To, ka ng'ato okwano Smerdis (kata Bardiya) ma miriambo, kaka ondik e chart ma owach malo kanyo, Kuro ne ok bi kwan e kind ruodhi adek ma ne pok ochung' e piny Persia, kendo list mar ruodhi adekgo, kae to ng'at mar ang'wen, ne dhi bedo kaka luwogi: Histaspes (522-486 kapok Kristo obiro), kod Zerjes Mokwongo (486-465 kapok Kristo obiro).

Kaka ne ondik e ranyisi mokwongo, Xerxes I ne en ruodhi ma ne nigi mwandu kendo ma ne nigi teko moloyo ruodhi mag Persia -- nyalo bedo ni ne en Ahasuero ma ne ondik e bug Esta. Ne odonjo e piny Grik to ne oloye e Salami (480 kapok Kristo obiro), ma ne oketo piny Persia e ng'anjo kendo piny Grik ne odonjo e loch nyaka gikone piny Persia ne olwar e lwet ruoth ma Grik, Aleksanda Maduong' e higa mar 330 kapok Kristo obiro Mondo ruodhi mag piny Persia ma ne locho e kinde ma ne odok piny, ne chart ma osewuo kuome.

NDER 3 KODA 4 TUDO KUOM ALEKSANDARO DUONG' kod pinyruodhe ma ne en piny Grik. Ka ne otho e higa mar 323 kapok Kristo otho, pinyruodhe ne ok okaw gi nyithindgi, to ne opogore e kind jolweny mage ma ne nigi nyalo ahinya -- jotend lweny ma ne nigi nyalo ahinya ne gin Seleucus I Nikator kod Ptolemy, ma ne oyudo piny Siria kod piny Wuokchieng' duto, kod piny Misri gi Libia kod piny Etiopia (neno sula mar 34), ma ne otelo ne jo-Rumi duto. 63 BC kod 30 BC, kendo giluwoggi e sula ni ni "ruoth ma nyandwat" kod "ruoth ma milambo," kaka giluwore.

VERSE 5 CHIK 20 chiwo ranyisi machuok mar winjruok ma ne nitie e kind "ruoth" ma nyandwat" kod "ruoth ma nyandwat" nyaka e kinde ma Antiokus Epifanes ne en "ruoth ma nyandwat".

21 nyaka 35 wuoyo kuom kinde mar Antiokus Epifanes, kod winjruokne gi "ruoth ma milambo" kod Jo-Yahudi ma ne ni Palestina, e bwo "singruok" gi Nyasaye -- "singruok" ma iwuoyoe e 22 kod 32. Onias mar adek, ma kaluwore gi 2 Makabe 4:33-38 , nene onege. "Meli mag Kitim: e Ndiko mar 30 ong'ere gi yie ma josomo duto oyiego ni gin meli mag Rumi. Ka ok okalo, loko ariyo (Moffatt, kod Goodspeed) nigi Jo-Rumi kata Rumi. Ioso maler kaka piny Rumi nodonjo e gik moko e kinde mokalo ma ne omiyo Antiokus Epifane oweyo wuodhe mar kedo gi Misri kendo nodok Siria, to ne odwoko ne Israel kum e yo ma ne odokgo ot, kendo ne oketho kar lamo maler kendo ne okawo chiwo ma wang'o ma ne itimo kinde ka kinde, kaka ondik e Ndiko 30 kod 31 .

Ndiko mar 32 nyaka 35 nyalo bedo ni wuoyo kuom kinde ma Jo-Makabe ne nitie. Jomoko paro ni Ndiko mar 35 bende en ranyisi mar kinde ma Jokristo -- nyalo bedo ni en ranyisi mokuongo mar kinde mar giko mar loch mar Jo-Grik kaka ne okalo nyaka ne Jo-Rumi, kata kamano, en mar ariyo kuom giko mar historia. To bedo gi yie ma ok owinjore kata ma ok owinjore nenore ni ok en riekoo.

VERSE 36 CHIK 39 iloso e yo mopogore opogore -- moko tiyo kodgi kuom Rumi -- ruoth mare (emperor). Jomoko nenogi mana kaka ler ma dhi nyime kendo ma oting'o weche duto mag

Antiokus Epifanes -- kata obedo ni nyalo tiyo mana kaka jatelo mar jolweny ma ne ooro gi ruoth. Ndiko mar 37 nyalo bedo gi ler mar ng'anjo ne lamo Tamuz kata Adonis ahinya, ma iwacho ni ne ywayo mon ahinya, kaachiel gi lamo nyasaye moro amora ma ne ni e alworano. Ne dhi geno kar mano kuom kony mar nyasaye ma oko (v. 38-39).

NDER 40 MOKO 45 bende iloko e yo mopogore opogore, ka jomoko paro ni "en" e ndiko mar 40 nyiso "ruoth" ma ni e paragraf motelo. Kata obedo ni mano en adier kata ok en adier, pod nyalo tiyo kendo nyalo bedo ni tiyo, kuom ruoth ma Rumi kata jatend lweny mare ma ne ni Misri kod Siria (moriwo nyaka Palestina), ma ne odagi kaka "ruoth ma milambo" kod "ruoth ma nyandwat" (ok en ni pod en ruoth ma piny Rumi) e kinde ma ne okalo ruoth mar piny Rumi. Jomoko paro ni onyiso, kata mana e yo mar ranyisi bende ka ok en chuth, giko mar kinde -- ni "en" ma ni e Ndiko mar 40 nyiso jasigu mar Kristo (ng'at ma ipare ni en jatich maduong' mar dhano mar Satan e Fweny 20:7-10), kendo ni e yo mar ranyisi ruodhi mag "nyandwat" kod "nyandwat" ochung'ne en. Kata kamano, mano miyo ng'ato tich ma ok ochung' ne kido gi gik ma nyisogi nyaka sani e Buk mar Daniel. Kendo "saa mar giko" ma ni e Ndiko mar 40 nenore ni nyalo nyiso giko mar pinyruodh Grik kaka gik ma ne odong' mogik biro e bwo loch mar Rumi. To loch mar Jo-Rumi ne ok onego onyis giko mar masira ne oganda Daniel.

Sura mar 8

Kinde Mar Giko

Sura mar 12

1. Ndiko 1-4: Gima rach moloyo ne dhi bedo mabiro -- giko mar piny Jo-Yahudi, to ok ogandane ma ne dhi bedo motegno ne Nyasaye, kata obedo ni ne ginyalo tho kata e lwet wasiki, nikech ne dhi bedo chier mar chudo ma nyaka chieng' -- "ngima ma nyaka chieng'" ne joma ok kare -- kendo " <Zepa> Chikruok puonjo ni biro bedo e giko mar kinde (Johana 5:28-29; 6:39,40,44,54; 11:24; 1 Jokorintho 15:20-24). Mano nyalo bedo "saa mar giko" mar Ndiko mar 4. Ka en kamano, ndiko nyalo bedo ni ok gin weche duto ma ni e sula kae ma inyalo winjo tiendgi kapok kindeno ochopo. Mano nyalo bedo adier, ahinya kaka tarik, ma oler e yo ma ok ng'ere ahinya. Nikech kata Kristo, ka ne en piny, ne ok ong'eyo kinde ma giko mar piny ne dhi bedoe (Mathayo 24:36), kendo pok ogolo wachno chakre kindeno.

2. Ndiko 1 Kendo: Mae ochung'ne " kinde mar masira, ma pok obedoe chakre kinde ma ne nitie oganda nyaka e kindeno." Kendo mano e yo ma Yesu ne olerogo ketho mar Yerusalem kod giko mar piny Jo-Yahudi (ma ne otimore e higa mar 70 AD): "Nimar kindeno biro bedo masira maduong' ma pok obedoe chakre chakruok mar piny nyaka sani, kendo ok bi bedoe nyaka chieng'" (Mathayo 24:21). Omiyo, nyalo bedo ni Yesu kod Daniel ne wuoyo kuom gima ne otimore achiel. Yesu nomiyo jopuonjrene ma ne ni Yerusalem kod Juda chike mondo owuok, kendo kaluwore gi buk mar Eusebius ma ne ondiko weche mag kanisa, "ne giwuok e taonno, kendo ne gidak e taon moro ma ne ni e bath Jordan, miluongo ni Pella" (Bug mar adek, Sura mar 5). Mikael, "malaika maduong'" (Juda 9), ma osewuoye chon e Daniel 10:13,21 kaka ng'at ma Nyasaye tiyogo e kinde mapek, oler gi ng'at ma puonjo Daniel kaka "jalo maduong' ma chung' ne nyithind ogandau," ka en gi adier ni "e kindeno [ma owuoyo kuome e sula kae] biro

konyo Nyasaye mondo ochung'. Kendo nyalo bedo ni ne otiyone mondo okony jomaler mondo oringo odhi Pella e kinde ma ne dhi kethore Yerusalem.

3. Ndiko 5-7: Ka Daniel nopenjo ni, "Giko mar gik ma kamago biro bedo nyaka ng'a?" ne owachne ni "obiwo bedo kuom kinde, kinde, kod nus; kendo ka gisetieko ketho teko mar oganda maler, gik moko duto biro rumo." Ok en gima ok nyalre ni owuoyo kuom gima chal gi ma ne owach e 7:23-28. Gima nyiso ni kinde ma ne olero nyalo bedo ni ne tiende en higni 3 1/2, kata ndalo 1,260, ma odiechieng' achiel nyiso higa achiel; kata nyalo bedo ni ne en mana ranyisi mar kinde ma okrum kata kamano kata kamano en kinde matin -- ma ok odhi nyime nyaka giko mar kinde. Onyalo nyiso kinde nyaka ma yudore e Fweny 11:14, ma "Pinyruodh piny osebedo pinyruodh Ruoth marwa, kod Kristo mare" -- ma, e yo machielo, nyalo bedo ni ne en ranyisi mar loch mar Jokristo kuom jo-Yahudi e pinyruodh Rumi kod teko mare maduong' mar ketho ma ne okethore e higni mag 4 AD .

4. Ndiko 8-9: To, Daniel nowacho niya: "Ne awinjo, to ne ok ang'eyo: eka ne apenjo niya, Ruodha, ang'o ma biro timore e gik ma kamago? To ne owacho niya, "Dhi, Daniel, nikech wechego oum kendo oket ranyisi nyaka e kinde giko," Be en giko ma owach e weche mabiro bang'e, kata nyalo bedo giko mar kinde mabiro? ma ne onyiso e Ndiko 2-4, ma nenore ni en giko mar piny? Jandik notes gi ng'ado bura gi luoro mar paro ni en gima chon, to odagi bedo gi ng'eyo matut.

5. Ndiko mar 10: Daniel ne owachnegi kendo ni: "Ji mang'eny biro lerre, kendo biro bedo maler, kendo biro bedo maler, to joma richo biro timo gik maricho, kendo onge ng'ato kuom joma richo ma biro winjo tiend wachno, to joma riek biro winjo tiend wachno." Nyalo bedo ni wachni ok nyis winjo tiend gik moko duto ma ne ofweny Daniel ma ok ong'ere, nikech en owuon ne ok ong'eyo wechego duto. To nyaka ochung'ne ng'eyo moromo ng'eyo ni gueth mogik nyaka yudre kuom bedo motegno ne Nyasaye, kendo mana kuom mano, ka ok ong'iyo gi pesa kata ka en mar ngima mar piny owuon. Nikech tho ok en giko, kaka onyis e Ndiko 2 kod 3.

6. Ndiko 11-13: Magi nigi tudruok gi kinde kendo, ma osebedo ka iloso e yo mopogore opogore, nikech onge weche moromo ma nyalo miyo ler moro amora ma ochiw obed adier. Kendo kata obedo ni ne owachi ang'o, nenore ni nyalo bedo ni ne ok ogeno ni Daniel biro winjo tiend wachno maber. Ne owachne ni, "To dhi nyaka giko, nikech ibiro yueyo, kendo ibiro chung' e loch mari, e giko mar ndalo." Nyaka bed ni "yueyo" mare ne dhi bedo e kind thone kod chier mare, e kindeno ne dhi chung' e gima ne dhi bedo "pok mare, e giko mar ndalo" -- nyalo bedo ni e giko mar kinde e piny, ka Kristo biro chiero joma otho, kaka ondik e ndiko ma osewuoye malo e wuoyo kuom Ndiko 1-4.

To "saa mar giko" e Ndiko mar 4 ok onego opimre gi giko mar kinde ma owach e Ndiko mar 11-12, kaka luwogi: "Kendo chakre e kinde ma ibiro goloe chiwo ma wang'o pile, kendo ma ibiro ketoe gik ma ok ber ma ketho piny, biro bedo gi ndalo mia achiel gi aboro nyaka mia achiel gi mia ariyo. ndalo gana gi mia adek gi piero adek gi abich." Kapo ni mano ne ochan mondo opim gi giko mar kinde e piny, to ang'o momiyo Yesu, ka pod en piny, ne ok ong'eyo kinde mar biro mare kendo (Mathayo 24:36)?

Nyakonchiel, ka ne ochan mondo otim kamano, to ang'o ma ne ochako -- ma en, golo "chiwo ma wang'o ma dhi nyime" kod keto "gik ma ok ber ma ketho piny"? (1) Be ne en ketho mar hekalu ma ne ni Yerusalem e higa mar 168 kapok Kristo obiro? Kata (2) be ne en gima ne otimore e wi ketho mar Yerusalem kod hekalu gi Jo-Rumi (Matayo 24: 15-18), ma nenore ni machon ne en ranyisi mar kethono? Kata (3) bende "gik ma ok ber ma miyo ng'ato bedo maonge ng'ato" ne onego ong'ere ni en "gimoro amora ma oket kar, kata ma oket e yo ma dhi ataro gi chike mag Nyasaye, lamo mare, kod mamoko," kaka Adam Clarke kod jomoko mamoko nowacho? Bende, ka en gima bang'e, en gima ne otimore bang'e ma ne ipare e weche ma ne omiye Daniel, to ere kaka onego wang'e?

Bende, wan gi tarik ariyo mag giko -- ndalo 1,290 kod ndalo 1,335, pogruok mar ndalo 45, kata dwe achiel gi nus. Bende wechegi nyiso chakruok kod giko mar kinde giko, koso gimoro machielo? Kendo, be onego okawgi kaka odiechienge ma adier, kata winjo tiendgi kaka odiechieng' ma ochung' ne higa kaka ondik e Ezekiel 4:6 kendo nyalo bedo ni en ranyisi mamoko mag jonabi? E yo moro amora, nambagi ok nyal nyiso giko mar kinde e piny ka gichako gi higa mar 168 kapok Kristo obiro kata higa mar 70 kapok Kristo obiro. Kata, ka luwo higa mar 70 bang' Kristo, mano pod ne dhi kelo mana piny nyaka e higa mar 1360 bang' Kristo kod higa mar 1405 bang' Kristo, kaka giluwore. To, ka gichung' ne giko mar kinde e piny, en gima osetimore mane osekalo, kapo ni nitie, ma ochung' ne chakruok, mondo wabed gi nyalo mar ng'eyo ni giko chiegni chopo, kaka osebedo ka wacho ni ji mopogore opogore kuom higni mathoth kendo ma ji mang'eny ma ng'iyo gik ma kelo luoro e kindewa osebedo ka jiwo ahinya?

Kata kamano, ka tarik mag giko ma wasewuoyo kuomgi malo ok nyis giko mar piny, to ginyiso ang'o, to wabiro ng'eyo nade? Bende, en ang'o ma en "gik ma kelo luoro" ma tiyo kaka tarik mar chakruok? Adam Clarke chiwo paro ma luwogi: "Hekalu mar Adrian, ma ne oger e kar hekalu mar Nyasaye e Yerusalem [chiegni higa mar 135 bang' Kristo], kanisa mar St. 612. Ka wakwano higni gana gi gana achiel gi mia ariyo gi piero auchiel, ver.11, chakre e kindeno, biro kelonwa piny nyaka higa mar 1902, ma wanyalo paro kuom kwano, ni dini mar JANOBI MAR WUONDO biro weyo locho e piny, ma higa ma kawuono, 1825, en higni abiriyo kende." Kapo ni Adam Clarke ne nyalo duogo e piny e kindegi, to ang'o ma ne onego otimre kuom "nyalo bedo" ma ne en-go kuom higni mokalo 160 mosekalo?

Mano ne en mana "nyalo bedo ni," kata kamano, ne ok oket kaka gima en adier. To Straub, e buge ma ng'iyo weche mag Muma, oboke mar 129-32, oting'o kinde duto ma ne otiyogo maber, maonge "nyalo bedo," "nyalo bedo," kata "nyalo bedo," kendo obiro gi tarik mogik mar "chiegni higa mar 2370 bang' Kristo." Omiyo, sani wamedo dwoko mar weche ma ne owacho, ka wakelo pach kuom olo kod gik ma ok rwakre.

Sura mar 9

Nonro mar "Nono" mar Straub"

MOKUONG': (1) Ka ok wang'eyo adier ni "odhiambo kod odhiambo" ma 2300 ma ne ondiki e bwo 8:13-14 ne nyalo nyiso ndalo 1,150 kendo ne ochung' ne kinde ma ne oketho kar lamo

maler kendo ma ne oweyo "chiwo ma wang'o ma ne dhi nyime" e kind gik ma ne omiye gi Antiokus Epikris ma ne ochung' ne Jotend Jo-Kristo duto. mar Yuda Makabeo, kendo (2) bende ne ok oketo pachgi kuom neno ma Josefus notimo (Lwenje mag Jo-Yahudi, I, 1:1) ni Antiokus Epifane "ne oketho hekalu, kendo noketo tim ma ne itimo pile pile mar chiwo misango mar ng'uono kuom higni adek gi dweche auchiel kende," ma ne okethore. tiende en ndalo 2,300 kuom adier kendo odiechieng' ka odiechieng' ochung' maber higa achiel -- omiyo, higni 2,300, kochakore gi higa mar 170 kapok Kristo obiro kendo otieko gi higa mar 2130 bang' Kristo.

(Ok onego wabed gi karp e tarik ma osewach malo mar higa mar 170 kapok Kristo obiro kar higa mar 168 kapok Kristo otiyo gi wechegi, kaluwore gi ranyisi mag kinde ma ne ondik e buk mar 1 Makabe. To nenore ni mondo wabed gi paro ni Straub noweyo adier mar duoko piny ma ne ok oyiego gi Nyasaye, ma onge gik ma ne ondik e Muma ma nyalo siro wachno. luwo).

MAR ARIYO: Owuoyo kuom "'Kama Maler' kata 'Maler' Ma en Kristo," ma en wach moro ma ok owinjore. Gima omiyo omiyo en kama: "Wach mar dho Hibrania ma iloko ni "oler" (tsadaq) e dhok ma ji mang'eny tiyogo, tiende en, e yo makare, "ng'at ma owinjore," kata "ng'at makare." 2,300 otieno kod odhiambo bang'e, kata chiegni higa mar 2130 bang' Kristo, kapok Jo-Yahudi (kendo kuom mano, ng'ato ang'ata, nikech "Ja-Yahudi mokwongo," Jo-Rumi 1:16 .) nyalo lamo e yo ma oyiego kuome, Kata kamano, mano e giko ma ng'ato nyalo ng'ado e yo ma ng'ato nyalo ng'adoe bura. ng'ado ler mar hekalu kaka yie mar Kristo gi Jo-Yahudi -- ma en gima otimo, kowacho ni: (1) "Onge kar lamo maler ma osewachnegi nyaka giyie Kristo kaka adier kendo ma Nyasaye oyiego," kendo (2) ni "higni 2300 biro rumo ka Jo-Yahudi oseyie gi Kristo maler." mondo onyis ni gimoro en gima ok odhi kare e puonj mare mar lero weche.

MAR ADECHE: "Kinde mag Daniel 12" mare bende nenore ni en wach ma ok owinjore, ma opong' gi gik ma ok owinjore, kendo e yore moko ok nyal rwakore. Straub ibiro ng'eyo mokuongo, bang'e paro ma wan-go biro luwo bang'e.

1. "Kaluwore gi kaka Jo-Yahudi" kwedo Kristo (Rumi 11:8), nitie kinde mar lokoregi ma TIEKO [omedo ler] e 'kinde giko' mar kinde mar higni 1260 (Dan.12:1-3; Rumi 11:12, 35, 16).

Parot: En gima nenore ni Straub yudo wach mar "saa giko" mar Daniel 12:1-3 kowuok e v.4, kendo ne dhi nenore ni kuom ndikono tiyo kuom giko mar kinde e piny ka joma otho chier. Kata kamano, machiegni ni biro nenore maler ni ok otiyo kode kamano. (To, kaluwore gi kwan mare ma ibiro ng'ere mapiyo piny kae, kinde mar higni 1,260 ma wabiro ng'iyi biro rumo chiegni higa mar 2130 bang' Kristo, ma ne dhi miyo chakruokne obed chiegni higa mar 870 bang' Kristo.

2. "Kinde mar KETH' (Dan.12:13-14) bende iluongo ni "kinde mar masira" (Dan.12:1), omiyo, TIEK [omedo ler] e 'kinde mar giko' mar kindeno (chiegni higa mar 2130 AD.)"

Paro: Mano nyiso maler tarik ma owach malo kanyo. To ndiko ma owuoyoe e 12:13-14 (ma onego obed ni en 12:11-12, nikech onge Ndiko mar 14) kuom "ketho" ma owuoyoe, owacho ni kinde ma ne okaloe en "ndalo gana gi gana gi mia ariyo gi piero auchiel" kata, kaka Straub ne dhi kwano, higni madirom 1290 ma ne dhi bedo higni 1200, motelo kuom higa mar 2130 bang'

Kristo -- tarik ma ok owacho maler. Kendo kapok otieko, obiro bedo gi kinde machielo "ma biro rumo chiegni higa mar 2370 bang' Kristo," kata chiegni higni 110 ma pod bang'e.

3. "E kind giko mar kinde mar higni 1260 (kinde, kinde, kod nus) (Dan.12:7-10), kod 'kinde mar giko' mar higni 2300 ma wabiro ng'iyoy, nitie kinde mokwongo mar loko Jo-Yahudi (Dan. giwegi gibed ma rachar, kendo gibed maler' (nenoy Rumi 11:15-24).

Paro: Kae, higni 1,260 ma yudore e 12:7-10 ipimo gi ma yudore e 12:1-3 e Namba 1 ma malo, ma onge kiawa ni en adier. To gik ma odong' ma owachi nyiso pogruok ma nenore ni ok nyal loso. Oketo thuolo "e kind giko mar higni 1260 . . . (Dan.12:7-10), kod 'kinde mar giko' mar higni 2300 ma wabiro ng'iyoy," ma owacho ni nigi "kinde mokwongo mar loko Jo-Yahudi" (Dan.12:1-3).

E yo machielo, gima ne owachi mokwongo ni "kinde mar lokoregi ma rumo e 'kinde mar giko' mar kinde mar higni 1260 (Dan.12:1-3)" sani iwacho ni en "e kind" kindeno kod kinde ma bang'e rumo mar higni 2300. (Ma, kaluwore gi Namba 2 ma malo, tieko "chiegni higa mar 2130 bang' Kristo"), kendo iluongo ni " kinde mokwongo mar loko Jo-Yahudi (Dan.12:1-3)."

Bende, e pej maluwo, 132, ondik kamano bende: "Higni 1260 mag Daniel 12:7 rumo gi CHAKO MAR KINDE MAR LOKO JO-YAHUDI (higni 30, lokore mar Jo-Yahudi)." Kendo mano dhi ataro chuth gi wach ma wacho ni "nitie kinde mar lokoregi ma biro rumo e 'saa mar giko' mar higni 1260 (Dan.12:1-3)," ma osewuoye nyadiriyo malo, kendo ma ne dhi rumo chiegni higa mar 2100 bang' Kristo, kaluwore gi kwan ma Straub notimo malo kanyo.

Bang'e Straub wacho ni Daniel "omedo kinde madier nyaka higni 1290, ' nyaka kinde mar giko' mar kinde mar ketruokni, kata mana medo kinde mar kinde ma ni e namba 2 ma malo. To waparo ni odwaro wacho wach mar giko. Jo-Yahudi nyaka higni 30.

To, ka mano ne en adier ni medo higni 1,260 nyaka higni 1290, ang'o momiyo ok ipare ni kata obedo ni kinde ma ne gilokorego en ang'o ma "giko" e "saa mar giko" mar kinde mar higni 1,260 mag "Dan.12:1-3" en owuon bende medo higni mokalo nyaka 30 ramediy? Mano ne dhi golo ng'anjo kod pogruok ma osefwenyore. Bende, ne dhi bedo maber mondo owinjore gi wachne kaka luwogi: "Bang' nyiso chenro mar loko ji, Daniel medo kinde madier nyaka higni 1290." "Kinde adier" mar ang'o, ka ok en mar "wuoth mar loko"?

4. "Ka pod en e wi wach mar loko Jo-Yahudi, Daniel omedo kindeno nyaka higni 1335, higni 45 mokalo 'kinde mar giko,' nyaka gima ne otimore ma ok ondiki nyinge ma tudore gi wachno.

"Kinde duto ma ne oting'o lokore mar Jo-Yahudi ne oting'o higni madirom 75."

Gima Owach: Owinjore odwoko ni, ka gik ma osewach malo kanyo duto onego oriwre gi kwan mar higni 75 kende ma ne Jo-Yahudi olokorego, Straub ok chiw gimomiyo onego otim kamano. Ang'o momiyo ok ichak gi namba mar higni ma "X" kapok "saa mar giko" mar higni 1,260 ma

Daniel 12:1-3 ochopo, kendo imed nambano gi higni 30 ma owacho ni, ka bang'e gi higni 45 mabiro bang'e ma ogolo, ma miyo kwan mar higni 75 ka oriw gi higni "X" duto?

Bende, bende ok oneno ni en gima lich ni e fwenyruok achiel (Sura 10-12) kendo kata e sura achiel (12), onego obed gi kinde mar kido kod gino moro ma ne owach (higni 3 1/2 ma Straub ne oloso ni nyiso higni 1,260 mag jonabi) kendo bang'e, mapiyo, nyaka9, 2000. higni 1,335 kaka giluwore? Bende namba ariyo mokwongo ne gin ma ok kare, koso Ruoth ma ne chiwo weche ma ne inyiso Daniel noloko parone nyadi riyo bang'e mapiyo? Kata, be nyalo bedo ni ng'ato nyalo ng'eyo tiend wach mopogore gi mar Straub?

MAR ANG'WEN: "Kristo nyiso chopo mar ariyo mar 'gik mager mar ketho ma ne owach kokalo kuom jaote Daniel' (Mat.24:15), ma ne ochakore e kinde ma ne Tito oketho Yerusalem e higa mar 70 bang' Kristo, ma ne otieko chiegni higa mar 2370 bang' Kristo."

"Ka Jo-Yahudi ne dwaro duoko tijgi mar kar maler, ne en gima pile ka pile ni chopo mar ariyo ne dhi luwo kaka loch mar chenro maggi. Onge kar maler ma oyiego ma ne oketgi nyaka giyie Kristo kaka adier kendo ma Nyasaye oyiego."

Koment: Kaluwore gi gik ma osewach malo kanyo, Kristo noweyo weche duto ma ne owachi ne Daniel motelo kendo ma Straub noloko gi chir, nikech ne omedo kinde mar ketho piny gi higni 195 mamoko, kata nyaka higa mar 2370 bang' Kristo. 2370, ma ne dhi bedo kuom kinde ma ne dhi yiegi.

Ang'o ma nyaka watim kuom lokruok duto mag jonabi, ka en adier ni mano e gima gin? Kaluwore gi pek duto ma puonj mar Straub ma oloso maber ahinya kelo, nenore ni nyalo bedo ni osesomo mana gik mang'eny e ndiko mar biblia ma ne ok ochan gi Nyasaye, kendo ma onge geno ni ne odagi en owuon mopogore gi mano. Kata kamano, gima kamano ok en gima ok ng'iyore ahinya e kaka chwo ma ok ondiki roho ne timo gi wach ma ne pok ochopo kare. En adier ni owinjore wan wawegi wabed gi ritruok kuom puonj ma ok owinjore, kendo wabed gi ritruok kuom chenro ma nigi chenro ma malo mag jomoko, e weche ma kamago.

MOGIKO, nyalo bedo maber ni nyaka warit kanyachiel gi Daniel nyaka e kinde giko mogik kapok wanyalo ng'eyo maber kendo chuth tiend gik moko duto ma ondik e sigana mare. To wanyalo winjo tiend wachno maber mondo wang'e ni mondo Nyasaye oyiewa nyaka wabed jo adier ne en kendo wabed gi gombo mar tho, ka dwarore, kar weyo bedo jo adier marwa. Nikech ngimani oken giko duto, to nitie chier mabiro bedo "e ngima mosiko" kata "e wich kuot kod ng'anjo ma nyaka chieng'" (12:2), kaluwore gi kaka wadwoko Nyasaye.

